

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології, педагогіки і туризму

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: «Характеристика туристсько-рекреаційного потенціалу
Туреччини»

Допущено до захисту
«___» травня 2021 року

студентки групи Т02–17
факультету перекладознавства
освітньої програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Проаньо Лопес Анастасії
Станіславівни

Завідувач кафедри
психології, педагогіки і туризму
д-р. пед. наук, проф. Матвієнко О. В.

Науковий керівник:
кандидат географічних наук, доцент
Кучерява Ганна Олександрівна

(підпис)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ.....	6
1.1. Сутність поняття «туристсько-рекреаційний потенціал».....	6
1.2. Складові туристсько-рекреаційного потенціалу території.....	8
1.3. Підходи та методи оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу.....	12
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРЕЧЧИНИ.....	14
2.1. Природно-рекреаційні ресурси.....	14
2.2. Історико-культурна спадщина.....	22
2.3. Туристична інфраструктура.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРЕЧЧИНИ.....	37
3.1. Проблеми використання туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини.....	37
3.2. Перспективи розвитку туристичної діяльності в країні.....	42
3.3. Розробка авторського туристичного маршруту.....	50
ВИСНОВКИ.....	55
РЕЗЮМЕ / RESUME.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасний туристсько-рекреаційний потенціал будь-якої країни тісно пов'язаний із суспільно-політичною ситуацією як у тій країні, де він розвивається, так і у прилеглих до неї регіонах. Не є винятком і Туреччина. За останні роки Туреччина перетворилася на унікальну, в міру екзотичну та кліматично привабливу країну для відпочинку туристів.

Усім відомо, що Туреччина є одним з найпопулярніших туристичних напрямів серед туристів. Через те, що країна має в своїх володіннях унікальні природні та культурні ресурси, оптимізовану систему природокористування, вигідне географічне положення, близькість до морів та до гірських масивів, кількість прибуттів становить понад 50 млн. туристів з 80 країн світу. Також важливим фактором такої відвідуваності є економіка, з кожним роком Туреччина вдосконалюється в туристичній інфраструктурі.

Туреччина – країна, що володіє великим потенціалом рекреаційних ресурсів, залучає до себе велику кількість туристів з усього світу з пізнавальними, лікувально-оздоровчими, екскурсійними й іншими цілями, що приводить до взаємного співробітництва країн.

Туреччина – це казкова країна, що з'єднує європейський стиль життя і східний колорит, яка має багатовікову історію, тут прекрасно збереглися архітектурні споруди й цілі міста грецького і римського періодів.

Відпочинок в Туреччині подарує масу незабутніх вражень, високий рівень сервісу забезпечить комфорт в готелях та на пляжах, а також на гірськолижних курортах. Відпочинок в Туреччині – це тепле і чисте море, чудові пляжі, а також великий вибір видів розваг: дайвінг, рафтінг, парусний спорт, джип-сафарі, гірські лижі, водні та розваги в акваленде і інше. Туреччина – це райський куточок на Землі, де багатюща культура, укріплена глибокими національними традиціями, гостинні і мудрі люди, завжди готові прийти на допомогу. Туреччина може похвалитися тривалим купальним сезоном. Турецькі пляжі чекають відпочивальників з перших чисел травня і аж

до листопадових свят. Саме у цей період температура повітря встановлюється на відмітці +30 градусів. Крім того, Туреччина знаменита і зимовим відпочинком. Гірськолижні тури до Туреччини користуються популярністю як у новачків, так і у професійних спортсменів. Тому актуальність дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини не викликає сумнівів.

При написанні кваліфікаційної роботи були використані роботи вітчизняних економіко-географів і економістів. Були застосовані і роботи іноземних науковців. Серед робіт економіко-географічного профілю хотілося б зазначити праці загальнотеоретичного та методичного характеру: Ващенко Н.П. «Рекреаційні комплекси світу», Вольский М.Н. «Соціально-економічна географія закордонного світу», Немоляева М.Э., Хадорков Л.Ф. «Міжнародний туризм: вчора, сьогодні, завтра», Мальська М.П. «Туристичне країнознавство. Європа», Самойленко А.А. «Географія туризма», Крилов Д.С. «Туреччина», Косолапов А.Б. «Туристское страноведение. Европа и Азия», а також були використані роботи Арсеньєвої Е.І., Гуляєва В.Г., Гудзь П.В., Дроздова А.В., Колбовського Є.Ю., Кускова О.С., Руденко О.П., Святого Н.В. на ін.

Метою кваліфікаційної роботи є характеристика туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини, виявлення проблем та перспектив його використання в туристичній діяльності країни.

Досягнення визначеної мети вимагає вирішення наступних **завдань**:

- розкрити теоретико-методичні основи дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу території;
- дати характеристику основних складових туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини;
- з'ясувати проблеми та перспективи використання туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини.

Об'єктом дослідження є туристсько-рекреаційний потенціал Туреччини.

Предмет дослідження – особливості туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини, проблеми та перспективи його використання в туристичній діяльності.

Для розкриття теми були використані загальнонаукові **методи дослідження**: порівняння, абстракції, узагальнення, історичний, метод наукового аналізу та синтезу, картографічний.

Під час виконання роботи були використані інтернет-ресурси, присвячені питанням туризму в Туреччині, що описують головні курортні зони, засоби розміщення і можливості становлення і розвитку міжнародного туризму. Також використані дані веб-сайту Міністерства культури і туризму Турецької Республіки, де викладені різні офіційні статистичні дані, аналіз яких дозволив охарактеризувати туристсько-рекреаційний потенціал країни.

Новизна кваліфікаційної роботи полягає у комплексному дослідженні туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини. Результати даної кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані під час роботи в закладах освіти різного ступеню, а також можуть бути корисними при виборі і складанні туристичного маршруту по Туреччині. Робота стане цікавою людям, які в подальшому мають намір пов'язати свій час або роботу з Туреччиною. Також результатами дослідження можуть скористатися працівники туристичних підприємств для розширення знань про Туреччину, більш поглибленого вивчення регіону, його готелів, пам'яток, туристичних районів тощо. В кваліфікаційній роботі запропоновано авторський тур «Золоте кільце Туреччини», який можна запропонувати для впровадження туристичним підприємствам.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Сутність поняття «туристсько-рекреаційний потенціал»

Туризм має важливий вплив на високоякісний розвиток суспільства, а туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в економіці держави та окремих її регіонів. Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу території бере початок в більшій частині наукових справ по популяризації туризму, а оцінка значення туристського потенціалу регіону та доступності рекреаційних ресурсів найчастіше вивчаються в наукових публікаціях. Це говорить про безперечну актуальність питання. Не звертаючи уваги на численні наукові заслуги, ряд вагомих теоретичних і практичних питань залишається невивченим. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі немає єдиного загальноновизнаного змісту терміна «туристсько-рекреаційний потенціал»[6].

Досліджуючи дане поняття, науковці пропонують всілякі підходи до визначення терміна «туристсько-рекреаційний потенціал», використовують взаємовиключні висновки про його суть, зміст, функції. Теоретики дають характеристику туристсько-рекреаційного потенціалу, а широке поняття «потенціал» пояснюється великою кількістю об'єктів, до яких воно використовується. Ключове, власне що і зводить різні потенціали в тлумаченнях науковців, – конкретний комплект ймовірностей або ж можливостей у області, до якої належить «потенціал». Варто зазначити, що цілий діапазон наявних різновидів визначення туристського потенціалу націлений на досягнення певних цілей. В наслідок цього пояснення потенціалу визначається присутністю прихованих ймовірностей або ж дієздатність працювати і розвиватися в конкретних сферах. У науковій літературі нерідко ототожнюють терміни «потенціал» і «ресурси» [10].

Наприклад, академік Л.І. Абалкін зазначає, що «потенціал» – це загальна, сукупна риса ресурсів, пов'язана з місцем і часом [1].

Архангельський В.М. під «потенціалом» розуміє наявні ресурси, запаси, які можуть бути використані для досягнення конкретної мети або вирішення певної проблеми, тобто сукупності накопичення ресурсів [5].

Захаренко Г.Н. доводить, що «туристичний потенціал» – це сукупність всіляких матеріальних і нематеріальних потенціалів, які створюють туристичний інтерес на конкретній землі і стають основою роботи з виробництва та вживання туристського продукту і потрібні для управління, контролю і становлення виготовлення і вживання продукції в туристичному комплексі території відповідно до принципів стійкого фінансового становлення, і запрошує розцінити туристський потенціал на базі значення туристської привабливості, ймовірностей інфраструктури і максимальної антропогенності [17].

Підсумовуючи думки науковців, відзначимо, можна зазначити що принципова різниця між термінами «ресурси» та «потенціал» полягає в тому, що ресурси є автономними від суб'єктів господарської діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому використовувати ресурси. Тобто потенціал, беручи до уваги матеріальні і нематеріальні активи, охоплює дієздатність співробітника, колективу, фірми, суспільства в цілому дієво застосувати наявні ресурси.

Вивчивши визначення науковців, можна розрізнити терміни «туристичні ресурси» і «туристичний потенціал», і розглядати їх з точки зору вірогідності і можливості суб'єктів туристської роботи застосувати ресурси як потенціал. Складання туристського потенціалу регіону обґрунтовано ймовірністю застосування туристських ресурсів в організації і становленні туристської роботи на конкретній території. Змога туристичних операторів дієво застосовувати туристський потенціал регіону забезпечує вдалий прогрес туристичної економіки та регіону.

Тож, будь-який регіон на базі аналізу туристичних ресурсів закладає туристський потенціал, відповідний можливостям туристських суб'єктів застосувати туристські ресурси регіону. Туристський потенціал сприяє привабливості території для туристів, а регіони – багатообіцяючому туристичному розвитку.

У зв'язку з викладеним вище можна зазначити, що під рекреаційним потенціалом буде доречно розуміти сукупність рекреаційних ресурсів на конкретній території, на конкретну дату, які застосовуються або ж можуть застосовуватися для розваг. Туристський потенціал має відношення до туристської галузі, а рекреаційний потенціал сприяє відновленню людської сили в процесі розваг. Нарешті, звідси термін «туристсько-рекреаційний потенціал» вважається більш дослідженим, тому що дозволяє поєднувати рекреаційні заходи, створені для задоволення потреб розваг і туризму, які, крім необхідності в рекреації, включають професійні та ділові цілі[11].

1.2 Складові туристсько-рекреаційного потенціалу території

Туристсько-рекреаційний потенціал території має складну ієрархію і включає в себе велику кількість складових з достатньою кількістю компонентів. У безлічі випадках застосовується лише тільки формальне визначення туристично-рекреаційного потенціалу регіону, без ґрунтового аналізу суті та специфіки взаємозв'язків, які виникають між неоднорідними речовинами, які входять до складу потенціалу. Тобто, при проведенні аналізу туристсько-рекреаційного потенціалу регіону передбачаються далеко не всі значущі структурні складові, що призводить до неповної і неточної оцінки, а високоякісна оцінка, взагалі залишається неврахованою[9].

Визначення складових елементів туристично-рекреаційного потенціалу з точки зору економіки та вивчення його якостей як системи вважається дуже актуальним, наприклад:

- для початку, більш повно треба проаналізувати складові, що входять до складу загального туристично-рекреаційного потенціалу регіону;
- далі – вирахувати його величину;
- вивчити можливості інтеграції складових, що входять до складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Для найбільш детального вивчення компонентного складу туристсько-рекреаційного потенціалу буде доречним скористатися думкою вченого Н. В. Святого, який заявляє, що туристсько-рекреаційний потенціал розглядається як сукупність чотирьох складових[35]:

1. Природно-ресурсна складова – це дієздатність природних систем без шкоди для себе виготовляти потрібну для людини продукцію, тобто застосовуватися в туристично-рекреаційній діяльності:

- потенціал природних ресурсів за окремими категоріями;
- ступінь освоєння природних туристичних ресурсів;
- рекреаційна місткість території;
- норми припустимого рекреаційного навантаження на території;
- стійкість природних комплексів до рекреаційного навантаження.

2. Історико-культурна складова характеризує здатність для становлення туристично-рекреаційної роботи методом застосування історико-культурного спадку конкретної землі:

- насиченість території історико-культурними пам'ятками;
- рівень значущості історико-культурних пам'яток (світове, національне, державне надбання);
- історична, культурна, інша цінність пам'яток;
- сучасний стан та рівень збереженості історико-культурних ресурсів.

3. Економічна складова – це складова частка економічного (господарського) потенціалу землі, яка характеризує дієздатність землі виготовляти і відтворювати туристично-рекреаційний продукт.

До складу економічної складової входять:

1) інфраструктурні компоненти – рівнозначні з вимогами виготовлення туристично-рекреаційного продукту здатності засобів розміщення, підприємств харчування, дозвілля, автотранспорту гарантувати необхідні умови для втілення туристично-рекреаційної роботи і задоволення потреб рекреантів і туристів:

- забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів;
- кількість місць у засобах розміщення;
- коефіцієнт завантаження засобів розміщення;
- прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення;
- кількість працівників означеної галузі;
- середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²;
- кількість підприємств ресторанного господарства;
- кількість посадочних місць у підприємствах ресторанного господарства в розрахунку на тисячу жителів регіону;
- товарообіг підприємств ресторанного господарства.

2) фінансові компоненти – характеризують розмір валютних коштів, наявних в розпорядженні території для втілення туристично-рекреаційної діяльності:

- державні дотації у сферу туризму та рекреації;
- кошти споживачів, сплачені за туристично-рекреаційні послуги;
- кошти суб'єктів господарювання, спрямовані на розробку й впровадження нових технологій використання туристичних ресурсів;
- фінансування заходів, спрямованих на підвищення рівня обслуговування туристів та якості послуг, що надаються.

3) інформаційні компоненти – сукупність організаційно-технічних і інформаційних ймовірностей, які забезпечують прийняття і реалізацію управлінських висновків і впливають на характер (специфіку) виготовлення і реалізації туристично-рекреаційного продукту методом збору, заощадження,

обробки і поширення інформації про наявний туристично-рекреаційний потенціал:

- інвестиційні компоненти – сукупні можливості землі з інвестування сфери туризму і рекреації;
- обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу;
- обсяг реальних та портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу;
- кількість укладених договорів з інвесторами;
- кошти інвесторів, спрямовані на будівництво, реконструкцію й модернізацію туристично-рекреаційних підприємств;
- кошти інвесторів, спрямовані на створення або розвиток підприємств туристично-рекреаційної інфраструктури;
- кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності.

4) управлінські компоненти – це навички і компетенції керівництва в управлінні всіх значень по формуванню, організації, створення наступних критерій для функціонування і становлення туристично-рекреаційної сфери.

- нормативно-правові акти, що регулюють діяльність туристично-рекреаційної сфери;
- показники ефективності управлінської праці;
- коефіцієнт оперативності роботи апарату управління;
- надійність системи управління;
- стабільність системи управління.

4. Соціальна складова характеризує здатність території з відтворення важливої для становлення туристично-рекреаційної промисловості робочої сили. Дана складова включає в себе важливі кваліфіковані кадри, здатні втілити в життя туристично-рекреаційну промисловість:

- кількість працівників туристично-рекреаційної сфери;

- кількість навчальних закладів усіх видів, які здійснюють підготовку спеціалістів туристичного профілю;
- ліцензійний обсяг навчальних закладів усіх видів для підготовки спеціалістів туристичного профілю.

1.3 Підходи та методи оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу

Оцінка туристських ресурсів вважається необхідним посилом планування туристської галузі в державному і регіональному масштабах, оптимізації просторової та господарчої організації територіальних туристично-рекреаційних комплексів. Без даних неупередженої оцінки виникають проблеми з залученням трейдерів в розвитку туризму[23].

Оцінка туристичних ресурсів складається з кількох етапів.

Перший етап пов'язаний з формальним визначенням мети оцінки. Даною метою може бути попереднє ознайомлення, планування, розробка програм, моделей становлення туризму, поліпшення системи туристського бізнесу в регіоні, визначення інвестиційно привабливих регіонів в сфері розваг і туризму, формування кадастру рекреаційних ресурсів, визначення ступеня придатності районів для туристського застосування, визначення майбутньої фінансової соціалізації районів в сфері туризму і т.д.

На другому етапі виділяються чіткі межі того, що буде оцінено. У географічних дослідженнях регіонального значення найчастіше об'єктами оцінки виступають геосистеми. Однією з головних завдань етапу вважається обґрунтований розподіл землі на окремі операційні територіальні одиниці (ОТО) – одиниці, виділені виходячи з мети вивчення і специфічності досліджуваної геосистеми. ОТО виступають в ролі примітивних одиниць географічних досліджень, на базі яких досліджується різноманітність географічних систем. Впрацях фінансової спрямованості, як об'єкт оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, здебільшого оцінюють окремі адміністративно територіальні одиниці.

Третій етап пов'язаний з виділенням суб'єкта оцінки, з позицій якого буде проводитися оцінка об'єкта. В якості суб'єктів оцінки ТРПТ як правило виступають регіони, як фінансові системи, організатори туристсько-рекреаційної діяльності, види або ж типи туристично рекреаційних занять, конкретні категорії туристів (рекреантів).

На четвертому етапі проводиться визначення характеристик, важливих для оцінки об'єкта (факторів і умов), які вважаються важливими для його порівняльної характеристики, виходячи з сформульованої мети оцінки. Практичний список обраних характеристик в більшості випадків уточнюється на основі аналізу розв'язуваної проблеми і неформальних суджень дослідника.

На п'ятому етапі ведеться збір інформації, важливої для оцінки.

Шостий етап гарантує приведення показників оцінки в єдину систему вимірювання. Для цього як правило використовують оціночні шкали, нормування, ранжування і ін.

На сьомому етапі використовується метод «згортання» оціночних характеристик у вибіркові і (або) інтегральні характеристики ТРПТ з наступним отриманням по ним підсумків оцінки.

Восьмий етап підключає випробування і, при потребі, коригування підсумків оцінки.

На останньому, дев'ятому, трапляється інтерпретація отриманих результатів оцінки ТРПТ[15].

Отже, туристично-рекреаційний потенціал дає змогу зазначити, що на сучасному рубежі становлення суспільства більш складними є питання, пов'язані з управлінням сферою туризму та рекреації і з ефективним використанням туристсько-рекреаційних потенціалів регіонів держави. Це пов'язано, для початку, з існуванням значних міжрегіональних відмінностей, по-друге, із встановленням суб'єктивності в управлінні туристично-рекреаційної сфери. Суб'єктивний фактор в управлінні призводить до появи завдань, висновок яких вимагає проф креативного підходу.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРЕЧЧИНИ

2.1 Природно-рекреаційні ресурси

Характер природних умов дуже впливає на вибір потенційними туристами маршруту району подорожі. Туристи беруть до уваги кліматичні і ландшафтні особливості, багатство й унікальність рослинного і тваринного світу, природні можливості для активного відпочинку.

Дуже важливу роль для туризму в Туреччині відіграє географічне положення країни, насамперед, тут слід зазначити близькість до морів, до гірських масивів, характер берегової лінії, положення країни стосовно основних постачальників туристів, перебування регіону на важливих транзитних шляхах.

Географічна індивідуальність Туреччини – місце розташування на перехресті вагомих стезей, з давніх-давен з'єднують Європу з Азією, чорноморські держави і народи з середземноморськими. Гранична протяжність турецької землі із заходу на схід 1600 км, з півночі на південь 600 км. Туреччина з 3-х сторін омивається морями: на півночі – Чорним морем, на заході – Егейським, на півдні Середземним. Якраз турецьке море вважається одним з ключових туристських ресурсів держави[16].

Прибережна смуга містить все важливе оснащення для занять вітрильним спортом і для розваг на пляжах. На нескінченно широких піщаних пляжах височіє ряд комфортабельних готелів, збудованих і обладнаних за останніми здобутками техніки і відповідно до вимог часу Європейська й азіатська частини Туреччини відділений одна від одної водною системою, що утворює морський прохід з Темного моря в Егейське і включає Мармурове море, протоки Босфор і Дарданелли. У південній частині Босфору і Золотого Рогу Мармурового моря, знаходиться один з прекрасних населених пунктів світу і самий величезний мегаполіс Туреччини – Стамбул[20].

Земля Туреччини розташовується в межах субтропічного кліматичного поясу. Втім гірський, міцно розчленований рельєф і досить важка циркуляція невагомих мас визначили величезне різноманіття погодних районів.

Чорноморське узбережжя Туреччини виділяється рівномірно теплим кліматом, що характеризується величезною вологістю, відносно рівномірним розосередженням опадів по сезонах року, гарячим літом і холодною зимою. Чорноморське узбережжя Туреччини відрізняється помірковано теплим кліматом, що характеризується великою вологістю, порівняно рівномірним розподілом опадів по сезонах року, печенею влітку і прохолодною зимою. Середня температура січня на узбережжя $-1-5$, $+7^{\circ}$, липня $+22$, $+24^{\circ}$. Високі Понтійські гори узимку захищають Чорноморське узбережжя від впливу холодних повітряних мас внутрішніх районів країни, а Чорне море зменшує вплив холодних північних вітрів. Крім того, Східна частка Чорноморського узбережжя захищена від проникнення прохолодних вітрів найвищими Кавказькими горами [29].

Чорноморське узбережжя одержує найбільшу кількість опадів, чим воно також багато в чому зобов'язане високим Понтійським горам. У східній частині узбережжя випадає до 2500 мм опадів за рік. У західних районах узбережжя опадів менше — 700-800 мм. Південні схили Понтійських гір відрізняються більшою сухістю, чим північні навітряні схили. Рясні опади на північних схилах за всіх часів року викликані пануючими в країні північно-західними вітрами, що дують з Чорного моря, і із середземноморськими циклонами.

Досить широка смуга узбережжя Егейського моря і зовсім вузьке Середземноморське узбережжя відрізняються типово середземноморським кліматом з характерними для нього жарким сухим летом і теплою дощовою зимою. Середня температура самого жаркого місяця (липень, серпень) в Адане досягає $+28^{\circ}$ і самого холодного (чисічень лютий) $+10^{\circ}$. У східних, більш гористих, районах літо прохолодне, узимку бувають заморозки. Кількість опадів, що випадають, на узбережжя Егейського моря 500-800 мм у рік, 1000-

1500 мм – у західній частині Тавра (на навітряних схилах) і до 500 мм – у східній.

Північ Західної Анатолії, піддана впливу теплого Мармурового моря (температура верхнього шару води влітку біля +25С, узимку біля +8) відрізняється сприятливими для сільського господарства кліматичними умовами. Береги й острови Мармурового моря – улюблене місце відпочинку жителів Стамбула й околиць міст. Навесні, коли на Чорноморському узбережжі ще холодно, у Мармуровому морі вже можна купатися[45].

Моральний критерій досить сильно впливає на вибір ймовірними туристами маршруту регіону подорожі. Туристи беруть до уваги кліматичні та ландшафтні особливості, надбання і унікальність рослинного і тваринного світу, натуральні здібності для інтенсивності розваг. Величезне значення для туристів має рельєф Туреччини. При погляді на географічну карту Туреччини привертає увагу багатство гір і плоскогір'їв. Розчленованість рельєфу держави обумовлює вертикальну зональність природних ландшафтів, різноманіття дикорослих і культурних рослин, за багатством яких Турецька земля поступається, напевно, лише тільки контрасту флори Кавказу. У Туреччині змішуються найвищі, розчленовані ущелини і прикрашені сніговими верхівками гірські хребти з ґрунтовними улоговинами, неосяжні сухі нагір'я з вічнозеленими приморськими рівнинами. До вподоби рельєфу Туреччина – гірська держава: середня висота її над рівнем моря в межах 1000 м.

Водні ресурси. Туреччина володіє важливими гідроенергетичними ресурсами. Втім впровадження аква припасів ускладнюють важкі кліматичні та геоморфологічні обставини, також як мало піднесений ступінь становлення державної економіки. Величезну частку атмосферних опадів отримують високогірні райони Туреччини, в тому числі снігопад, і це може допомогти щорічно жити дуже густу гідрографічну мережу і поповнювати резервуари підземних вод [50].

Ще Туреччина втілює в себе вплив великої кількості культур, що залишили особистий відбиток в історії і на географічній карті і пустили

коріння в еру перших на планеті цивілізацій, власне що також елементарно не має змоги не звернути увагу.

Туреччина – держава, що володіє гігантськими рекреаційними ресурсами, заманює до себе турботою до туристів з усього світу з пізнавальними, лікувально-оздоровчими, екскурсійними та іншими цілями, власне, що призводить до взаємної співпраці держав.

Туреччина почала використовувати свої нечисленні природоохоронні зони для туризму досить недавно. У силу особливих природно-кліматичних умов, повноцінних заповідників тут небагато, причому в більшості своїй вони є сусідами або збігаються по території з більш характерними для країни парками культурно-історичними. Найважливіші природні національні парки країни – Олімпос – Бейдаглари, Кепрюлю, Ділек, Каратепе – Арсланташ, Мунзур – Вадіс і Улудаг не тільки охороняють природні комплекси того чи іншого регіону, але й надають широкі можливості для активного відпочинку або знайомства з історичними пам'ятками.

Національний парк Олімпос – Бейдаглари (рис. 2.1) охоплює гірську область Тавра між хребтом Бей (Бейдаглари) і Середземним морем приблизно в 40-50 кілометрах на захід від Анталії. Більшу частину парку займає масив гори Олімпос з його ущелинами і зеленими лісовими масивами, що утворюють три природних пояса – прибережні ліси, гірські хвойні ліси і альпійські луки. Крім того, в межах парку лежать гора Тахтали (Янарташ) з її виходами природного газу, курортні зони Кемера, Бельдібі, Гейнюк, Кириши, Чамьюва і Текірова, кілька островів, частина археологічних ділянок Демре (Миру), Олімпос, Фініку і Фаселіса, а також новий еко-парк і ферма форелі в Текірова[45].

Важлива частина парку знаходиться в гірському масиві, саме тому тут сформувалася унікальна флора. У національному парку проживає понад 90 ссавців, 380 видів вищих рослин та 100 видів птахів. Національний парк пропонує активні пляжні та океанські заходи і є чудовим місцем для пікніків та кемпінгу.

Рис. 2.1. Національний парк Олімпос – Бейдаглари

Національний парк лежить в 3 км на північний схід від Учхисар (Каппадокія) і являє собою справжній музей під відкритим небом площею близько 300 кв. км. На території парку виявлено безліч скельних монастирських комплексів і печерних поселень, 6 церков, більше двох десятків стародавніх селищ «звичайного» типу і музейний комплекс. Вся територія Гйореме разом з прилеглими районами долини Горгундере включена до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Національний парк каньйону Кеprüлю (рис. 2.2) лежить в 48 км на схід від Анталії, недалеко від стародавнього міста Аспенд. Головними прикрасами цієї великої (більше 500 гектарів) території вважаються красиве ущелині Кеprüлю, римські мости Олук і Богрум, а також руїни колись могутнього стародавнього міста Зелге високо в горах, біля сучасного села Зерка, або Алтинкая. Незважаючи на відносну віддаленість цих місць від основної

курортної зони Анталії, в літній період ці красиві місця буквально затоплені туристами[43].

Рис. 2.2. Національний парк каньйону Кеprüлю

Через парк протікає гірська річка Кеprü, бурхливу течію якої ідеально підходить для рафтингу (прокладено дванадцятикілометрова траса), є альпіністські майданчика і кілька маршрутів для кінного та пішого туризму[28].

Памуккале — в перекладі з турецької мови означає «замок з бавовни». Насправді, воно схоже на велику гірку з бавовни або чарівний білий палац. Ця скеля виконана з вапняку, або з кальцію. По її каскадним укосам стікають донизу маленькі водойми, заповнені гарячою мінеральною водою.

Ця древня водойма виникла в результаті землетрусу в 7 столітті. Головний фактор цього басейну — значна користь для здоров'я людини. Води цієї водойми можуть допомогти вилікувати від таких захворювань як:

атеросклероз, від проблем з тиском, ревматизм, параліч, захворювання шкіри та очей.

Однією з відмінних рис Памуккале вважається стабільність температури (36 °), що дозволяє туристам занурюватись та відпочивати у стародавньому

водоймищі у різний період року[54]. (рис. 2.3)

Рис. 2.3. Памуккале

Флора Туреччини, що включає близько 6700 видів рослин, багата і різноманітна. Можна виділити дві великі рослинні зони – Приморську і внутрішню. Берегова частина приморської зони – це в основному культурна смуга, тобто ріллі, сади, городи. За нею йде область лісів і чагарників.

Фауна Туреччини характеризується великою кількістю пустинно-степових і гірських видів. У гірських лісах зустрічається благородний олень, лань, козуля, кабан, леопард, ведмідь, борсук. Для безлісних гір характерні безоаровий козел і муфлон. На плоскогір'ях живуть степова рись і шакали. Такі широко поширені види тварин, як вовк, лисиця, заєць, в Малій Азії мають місцеві підвиди. Багато степових гризунів і плазунів.

Пташиний світ дуже різноманітний. З великих хижих птахів водяться орли, грифи, сараш, шуліки, яструби. Зустрічаються білі лелеки, дрозди, дятли, зозулі, жайворонки, синиці, солов'ї, ластівки, журавлі, чаплі, гуси, качки, чибіс, чайки.

Іхтіофауна представлена самими різними видами риб, що мешкають в морських басейнах Туреччини. В основному це кефаль, скумбрія, оселедців, осетрові та ін[11].

Орографічно територію Туреччини можна розділити на 5 регіонів:

Узбережжя Чорного моря (Понтійські гори). Гірська система на півночі Туреччини. Він включає Західні Західні гори, гори Янік та Східні Понтійські гори. Понтійські гори проходять паралельно узбережжю Чорного моря понад 1000 км. На сході вони досягають кордону з Грузією, на заході - до рівнини в нижній течії річки Сакарія. Середня ширина гірського хребта - 130 км.

Узбережжя Егейського та Мармурового морів (Егейська Анатолія). Цей район має набагато менші висоти, ніж Чорне море. Прибережна смуга сильно зазублена, ускладнена численними скелястими затоками та півостровами, включає безліч глибоких островів та заток. Узбережжя перетинають гірські хребти, відкриті у напрямку до Егейського моря, між якими розташовані рівнинні та низькі алювіальні долини. Загалом гірські хребти найнижчі на заході області (300-450 м). На сході вони піднімаються в середньому від 1500 до 1850 м, а деякі вершини сягають 3050 м. Поглиблення між горами займають широкі рівнинні долини річок (Гедіз і Великий Мендерес). Низові ґрунти дуже родючі.

Середземноморські прибережні рівнини і гори Тельця. Пейзажі, що тягнуться від порту Фетхіє на заході до околиць Малатії на сході. У рельєфі цієї області переважають західний та центральний Таврські хребти (вершини яких сягають 3700 м). Рівнини безпосередньо прилягають до узбережжя. Ланцюги Антитавр (3000 м) встановлені у східному регіоні. Поблизу північно-східного краю Середземного моря знаходиться заплава Адама (Чукурова), утворена річками Сейхан і Джейхан, що витікають з гір Тавр і Антитавр. Це один з основних сільськогосподарських районів Туреччини.

Анатолійське плато займає внутрішні райони центральної частини країни. Плато, піднесене в середньому на 900-1500 м, оточене горами, які піднімаються над ним, крім західної периферії, на 600-1200 м. Неосушене

озеро Туз знаходиться на висоті 900 м. Долини річок, що впадають у Чорне море. Рельєф різноманітний вулканічними конусами із замерзлими потоками лави[35].

Плато і гірські системи сходу (Вірменське нагір'я) мають особливо складний орографічний малюнок. Хребти з'єднуються на крайньому сході країни з гірськими хребтами Загрос і Азербайджан. Цю групу гір увінчує вулканічний конус Великого Арарату (5137 м). Плато займає вузьку смугу території, більша частина поверхні похована під товстим шаром лави і включає кілька басейнів тектонічного походження з відносно плоским рельєфом. В одному з них, на висоті 1720 м, знаходиться солоне озеро Ван[51].

Отже, природні ресурси Туреччини створюють всі необхідні умови для відпочинку, маючи в своєму розпорядженні і моря, і гори, і дивовижну за своєю красою природу. Завдяки своєму вдалому географічному положенню Туреччина має велику відвідуваність. Не дивлячись на те, що Туреччина почала використовувати свої нечисленні красоти порівняно недавно, вона дуже швидко розвинула свою туристичну галузь.

2.2 Історико-культурна спадщина

Туреччина – країна з довгою і цікавою історією, і, безперечно, це не могло не вплинути на всі сфери її господарства.

Перші поселення на території сучасної Туреччини виникли у VIII ст. до н.е. Саме тут знаходиться найвизначніша пам'ятка стародавнього світу – руїни Трої. (рис.2.4)

Троя – легендарне місто, оспіване Гомером. Головним туристським об'єктом є зона розкопок, де можна побачити оборонні стіни міста, залишки

численних будинків, храм, театр і величезного дерев'яного коня, побудованого в наші дні[3].

Рис. 2.4. Руїни Трої

Більша частина території входила до складу Османської імперії, яка залишила надзвичайно великий слід на цій землі.

Найвизначніше місце – це, звісно, Стамбул. (рис.2.5) Це місто – одне з найдревніших і красивіших міст на планеті. Місто-порт з 2500-літньою історією, в минулому столиця трьох імперій: Римської, Візантійської і Оттоманської, сьогодні – економічна і культурна столиця Турецької Республіки. Два рази місто змінювало своє ім'я (Візантія і Константинополь) і віросповідання. У Стамбулі є надзвичайно велика кількість архітектурних пам'яток. Протягом століть не одна культура залишила свій слід на цій цінній місцевості. Сьогодні туристи можуть побачити його вплив на власні очі: просто пройшовшись «махалою» (кварталами) Стамбула. Від святих місць

Султанахмет і елегантного Бейоглу, що нагадує Європу 19 століття, до модного району Нішантасі, жвавої клубної громади Кадікьой та любителів футболу вулиць Бешикташа, не важко здогадатися, чому, на думку

ма
нд
рив
ни
ків
,
Ст
ам
бу

л — це не просто місто, а кілька міст найбільшого мегаполісу Туреччини, Стамбул ще ніхто не наважувався назвати звичайним[7].

Рис.2.5. Стамбул

Путівник по Стамбулу не може бути обмежений ні історичною, ні сучасною частиною. Поєднуючи високі технології та розкіш сучасного світу зі старовинними східними традиціями, місто має понад 3000 пам'яток культурної та архітектурної спадщини та відоме своїм нескінченним нічним життям.

Інше античне місто вважається найкращим курорт Середземномор'я. Звісно, це Анталія. Цей курорт гармонічно поєднує в собі античність та сучасність. Саме сюди в міжнародний аеропорт «Ататюрк» прибувають туристи з усього світу, щоб почати свою подорож по Середземному узбережжю Туреччини. Місто було засноване в 159 р. до н.е. королем Пергама Атталусом, в честь кого й одержала свою назву – Анталія. Місто багате історичними пам'ятниками, серед яких добре збережені ворота Адріана, споруджені на честь відвідування міста римським імператором Адріаном у 130

р. н.е. Потрапити до узбережжя можна через парк Карааліоглу, поруч з яким знаходиться ще одна споруда античності – вежа Хидирлик Кулесі, побудована для захисту Анталійського порту і як орієнтир для мореплавців. Інші визначні пам'ятки Анталії належать до мусульманського періоду. Зрізаний мінарет Кезік одержав свою назву, коли його верхня частина була «зрізана» під час найсильнішого землетрусу. Мінарет разом із мечеттю був збудований османським принцом Коркут-беєм на місці древньої візантійської церкви. Поруч з мінаретом розташована мечеть Ескі-джамі, побудована на півтора сторіччя пізніше туркменським еміром за зразком візантійської церкви. Унікальні історичні знахідки експонуються в Археологічному музеї Анталії[38].

Аланья заснована в IV ст. до н.е., за часів Римської імперії була знаменитою базою піратського флоту і відома як Коракесіон. Марко Антоній подарував місто і прилягаючі території Клеопатрі, яка стала використовувати наявні ліси для будівництва свого флоту. У XIII ст. місто захопив Сельджукський правитель Ала-ед-дін Кейкубат, який перейменував Коракесіон в Аланья і зробив його своєю зимовою резиденцією. Головний туристичний об'єкт міста – візантійська фортеця на вершині гори, що піднімається над містом. Добре збереглася Червона вежа (рис. 2.6.), яка захищала затоку. Аланья також відома своїми печерами, найвідвідуваніша з яких – Ламлаташ із сталактитами і сталагмітами. У Дівочій печері пірати ховали викрадених дівчат[59].

Рис. 2.6. Червона вежа

Сіде, оточений сучасними туристичними комплексами, є одним з із найрозвинутіших курортів півдня Туреччини. Грецькі колоністи вперше оселилися тут у VII ст. до н.е. Місто стало розвинутим торговим портом, яке зобов'язане своїм процвітанням піратству і работоргівлі. Незважаючи на ряд землетрусів, у Сіде збереглися багато історичних пам'яток: статуя імператора Віспасіана, храм Фортуни, Агори, амфітеатр на 16 000 місць. (рис.2.7)

Ри

с. 2.7. Сіде

Зона Афродісії – місце грандіозних розкопок, розташована на плоскогір'ї, біля підніжжя гряди Аюдаг, де протікає р. Бююг Мендерс. У

результаті археологічних розкопок виявлено, що ця територія, на якій виникла одна із найбільших цивілізацій Малої Азії, була заселена в століття бронзи. Місто згадується також за назвою Нінова, що свідчить про його зв'язки з Вавилоном, назва ж Афродісія з'явилася в елліністичну епоху. Афродісія була відкрита на початку ХХ ст. французьким археологом Годеном, найрезультативніші археологічні дослідження були проведені професором Еріма в 60-х рр. ХХ ст. Музей Афродісії розташований біля входу на місце розкопок, оточених стінами, спорудженими римлянами в III ст. н.е. і згодом укріпленими. У музеї зберігається безліч знахідок, виявлених під час розкопок. На території Акрополя видно сліди древніх поселень доісторичної епохи. Поруч знаходиться театр (I ст. н.е.), який використовується в наші дні для показу спектаклів, його трибуни можуть вмістити до 10 000 тис. глядачів. Храм Афродіти (рис. 2.8) був побудований у I ст. до н.е., в VI ст. н.е. візантійці перетворили його в базиліку. Монументальний стадіон (I - II ст. н.е.) є межею археологічної зони з північної сторони[57].

Храм Афродіти - це святиня в давньогрецькому місті Кнід, присвячена богині кохання Афродіті. Це було відоме місце паломництва, відоме розташуванням знаменитої статуї Афродіти Кніда.

Храм був знайдений завдяки скануванню ґрунту, а також попереднім знахідкам. Зокрема, мова йде про могили дворян тогочасної громади та печери, які майже використовуються як святі місця. Загалом було виявлено 35 давніх поселень, в т.ч. 16 з них - з пізнього неоліту.

Афродіта була давньогрецькою богинею краси, любові та продовження роду. Часом її також асоціювали з мореплавством та війною. Ранні скульптури показують її одягненою і багато в чому схожою на інші богині, але приблизно в V столітті до н. е. Художники почали зображати її оголеною або переважно оголеною. Багато храмів і святинь було присвячено її культу, з особливими районами сили на Кіпрі та на острові Кітера біля південного узбережжя Греції.

Рис. 2.8. Храм Афродіти.

Сельчук – поселення, що виникло на місці античного Ефесу, знаменитого своїм храмом Артеміди. Після завоювання сельджуками в XI ст. місто одержало назву – Сельчук. На пагорбі Айясолук поруч з головною вулицею Сельчука знаходяться руїни візантійської фортеці. У цитаделі імператор Юстиніан у VI ст. н.е. наказав збудувати базиліку св. Іоанна, цілком облицьовану зсередини мармуром. Нижче цитаделі розташована мечеть Ісібєя, збудована в 1375 р., у дворі якої встановлені колони з античного Ефеса. Вхідний портал, над яким піднімається мінарет, прикрашений сталактитовим декором і орнаментом у вигляді переплетених стрічок із чорного і білого мармуру. Від всесвітньо відомого храму Артеміди (рис. 2.9), одного із семи чудес світу, збереглася лише одна відновлена колона. Перший храм був споруджений у VI ст. до н.е.

Рис. 2.9. Храм Артеміди

Перше поселення на місці сучасного Мармариса було засновано в IV ст. до н.е. і називалося Фіскос, у північній частині міста, де розташовувалося це поселення, проводять археологічні розкопки. Мармарис відомий масовими заходами: на початку травня проводиться відомий міжнародний вітрильний фестиваль, у червні – фестиваль музики і кіно й естради. Найпопулярніше серед туристів Старе місто з вузькими грецькими вуличками і гучним базаром, центр Старого міста – османська фортеця Мармара-калесі, збудована за розпорядження Сулеймана Чудового[17].

Бодрум – це антична назва міста Гелікарнасос, тут народився давньогрецький учений Геродот. На місці сучасного Бодрума біло збудоване одне із семи чудес світу – відомий Гелікарнаський мавзолей, який був частково розібраний у Середньовіччі хрестоносцями для будівництва іншої монументальної споруди – замку св. Петра, збудованого у 1406 р. на мисі Зефіріон, лицарями ордену Госпітальєрів. З фортечних стін відкривається вигляд на Бодрумську затоку. На подвір'ї замку є ботанічний сад. У приміщеннях замку обладнано декілька невеликих музеїв. У місті щорічно проводиться фестиваль мистецтва і культури, практично кожні вихідні в затоці Бодрума проводиться вітрильна регата. Після падіння в 1918 р. Османської

імперії держави-переможниці планували розділити її територію. 23 квітня 1920 р. в Анкарі під керівництвом М.К. Ататюрка були скликані Національні Збори, згідно із рішенням яких було оголошено війну за незалежність з державами Антанти та з грецькими військами, що спробували захопити значну частину Анатолії. Перемігши в національно-визвольній війні, 1 листопада 1922 р. М.К. Ататюрк оголосив про скинення монархії, а 23 жовтня 1923 р. Національні Збори оголосили Турецьку Республіку. Мустафа Кемаль був першим президентом Турецької Республіки. У 1952 р. Туреччина вступила до НАТО. З 1983 р. в країні запанувала демократія. У 1987 р. тодішній президент Туреччини Тургут Озал почав роботу з досягнення Туреччиною повного членства в ЄС, що може привести до відкриття кордонів між Туреччиною і державами ЄС, що збільшить потік туристів до країни[32].

Основним віросповіданням цієї країни є іслам. Його сповідають 95 % населення. Він має свій поділ на два типи: сунітський і шиїтський. Перший є домінуючим, оскільки його сповідує приблизно 75 % населення країни. Згідно з історією ісламу, його створив пророк Мухаммед. Назва релігії Туреччини перекладається як «покірність», а мусульманин означає «покірний». Виходячи з цього, деякі богослови вважають неприйнятним сучасну потребу в страхуванні життя і майна. На їхню думку, це лише обман самих себе, адже не можна уникнути того, що визначено згори.

Основна релігія Туреччини передбачає здійснення молитов 5 разів на день. Однак сучасне життя і її ритм істотно ускладнили цей процес. Тепер мусульманин може здійснювати молитву двічі на день. До числа найбільш значущих релігійних свят відносять Рамазан і Курбан-байрам. Під час першого всі віруючі зобов'язані дотримуватися найсуворішого посту. Всесвітньо відомою особливістю ісламу є заборона на вживання в їжу свинини. По всій території Туреччини було побудовано понад 78 000 мечетей.

Офіційно релігія не є обов'язковою, але на відміну від європейських країн, де люди вже звикли відмовлятися від будь-якого віросповідання, Схід

тісно пов'язаний з нею. Іслам поважають і дотримуються норм і правил. Багато сфер життя в Туреччині співіснують у злагоді з релігією та її приписами.

Велика кількість туристів відвідує цю країну. Деякі з них не знають, яка релігія в Туреччині, що вона забороняє, а що дозволяє. Тому курортні райони є зоною, де суворі правила ісламу втрачають свою владу. У більшості великих міст таких, як Анкара, Стамбул, Ізмір практично відсутні заборони і обмеження, що стосуються одягу і зовнішнього вигляду. Проте це послаблення діє тільки в центральних районах. Чим далі ви проникаєте вглиб міста, де туристи зустрічаються дуже рідко, тим сильніше проявляються всі норми і правила ісламу. Найбільше уваги своєму зовнішньому вигляду повинна приділяти жінка, адже країни Сходу не сприймають відвертого декольте, оголених рук, ніг або плечей. Достатньо лише одягнутися трохи скромніше, і екскурсія пройде без будь-яких складнощів[47].

Як бачимо, у Туреччині дуже багато цікавих пам'яток і просто красивих місць. Найчастіше сюди їдуть за якісним пляжним відпочинком, але в останні роки мандрівники стали відкривати інші прекрасні сторони країни, знайомлячись з її культурою та історією в більш віддалених від популярних курортів місцях.

2.3 Туристична інфраструктура

Туреччина взагалі характеризується сучасною та розвиненою туристичною інфраструктурою, і саме це є причиною того, що вона міцно тримає лідерство. Ця країна асоціюється з системою all inclusive, а також з можливістю відпочинку на будь-який гаманець – як шикарного, так і економічного. Зручні та чисті пляжі і море, прекрасна національна кухня, багата екскурсійна програма і всіляка анімація на території готелів – все це забезпечує відпочинок в Туреччині, якого бажає клієнт[58].

Транспорт та комунікації. У Туреччині два міжнародних аеропорти – Анталія та Ататюрк. Аеропорт Анталія розташований в 13.1 км на схід від

центру міста Анталія. Аеропорт є основним місцем прибуття туристів на курорти, розташовані по середземноморського узбережжя країни. Аеропорт великий і сучасний, він приймає майже 19 млн. пасажирів щорічно, у тому числі понад 16 млн. міжнародних пасажирів. Аеропорт має два міжнародних термінали (TER1, TER2) і один внутрішній (Дюю Натлар). З огляду на прогноз, на основі даних пікових місяців, то теоретично, максимальна пропускна спроможність аеропорту складає 35 млн. осіб на рік.

Аеропорт Ататюрк розташований у європейській частині міста в 24 км на захід від площі Султанахмет. Має три термінала: міжнародний (Terminal A), внутрішній (Terminal B) і вантажний (Terminal C). Міжнародний термінал побудований в 2011, внутрішній термінал – у 1970-х рр. Міжнародний і внутрішній термінали з'єднані між собою підземним переходом. Обладнаний траволатором. Поблизу аеропорту розташовані кілька готелів. (рис.2.10)

Він названий на честь Мустафи Кемалю Ататюрка, засновника та першого президента Турецької Республіки.

З 2019 року аеропорт відкритий лише для вантажних, технічних / технічних, загальної авіації, повітряного таксі, ділових рейсів, а також державних та дипломатичних літаків, тоді як комерційні пасажирські рейси виконуються в новозбудованому аеропорту зі Стамбула.

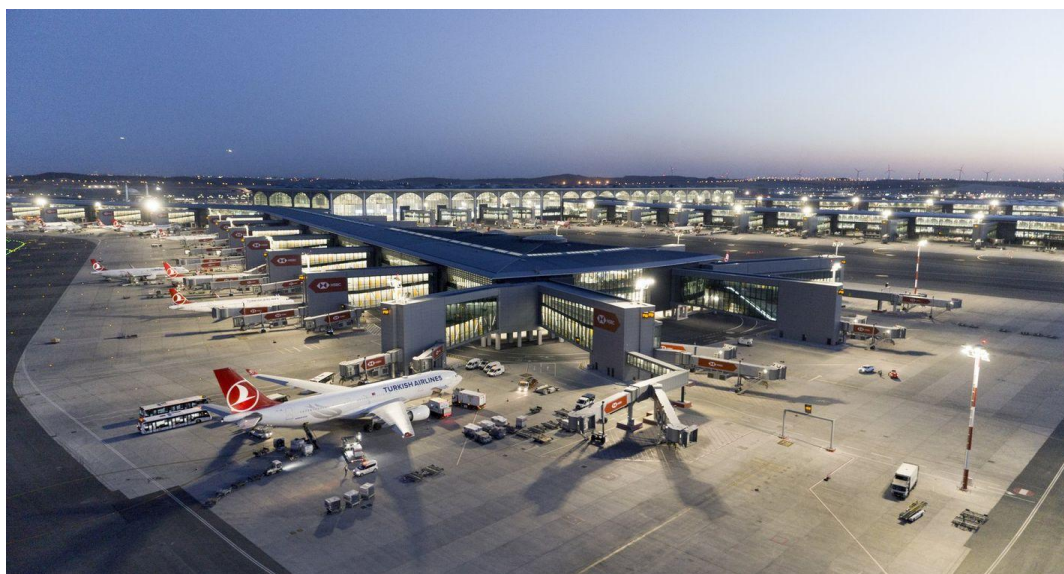

Рис.2.10. Міжнародний аеропорт «Ататюрк»

Безкоштовний мобільний зв'язок Wireless LAN доступний в залі міжнародного прибуття (після перетину митного контролю), і в залі міжнародного відбуття (після зони паспортного контролю). В аеропорту є готель, який пов'язаний з терміналом. Крім того, в 5-мильному радіусі від аеропорту представлені готелі світових готельних мереж – SAS Radisson, Ренесанс Марріотт, Холлідей Інтт Аеропорт, Чотири Сезони і Шератон.

Внутрішнє пасажирське авіасполучення в Туреччині розвинуто відмінно. Авіакомпанія Turkish Airlines здійснює регулярні рейси між наступними містами: Стамбул, Анкара, Анталія, Іспарта, Чанаккале, Ізмір, Бодрум, Денізли, Даламан, Конья, Адана, Кайсері, Самсун, Сиваш, Малатья, Газіантеп, Урфа, Діярбакир, Батман, Сірт, Ван, Маш, Ерзурум, Трабзон, Карс і Ерзінчан. Крім того, виконуються щоденні рейси зі Стамбула, Анталії і Адани на Північний Кіпр.

Автобусне сполучення в Туреччині розвинуто відмінно та характеризується високою якістю. Переважна більшість автобусів сучасні, чисті, обладнані кондиціонерами та біотуалетами. Автобусне сполучення швидше і ефективніше залізничного, особливо на малі й середні відстані.

В Стамбулі діють метро, трамваї і монорейкова дорога. Для туриста інтерес може представляти лише лінія, що зв'язує аеропорт Ататюрка з центром міста. За півгодини, прямо з будівлі аеровокзалу пасажирів потрапляють до головних визначних пам'яток Стамбула. Інші лінії ведуть з центру в спальні райони, малоцікаві для туриста.

Залізнична дорога (T3 Devlet Demiryollari, TCDD, DDY) пов'язує багато міст Туреччини, але подорож поїздом займає, як правило, значно більше часу, ніж на автобусі. Швидкісні потяги (mavi tren, ekspres або mototren) між Анкарою, Стамбулі та Ізмірі комфортабельні і лише трохи дорожче, ніж автобуси. Квитки на всі швидкісні поїзди потрібно замовляти або купувати заздалегідь. Діє ряд знижок: на квитки туди і назад – до 20%, для студентів та подружніх пар – від 20 до 30% і т. д.[10].

В даний час у зв'язку з різким підвищенням тарифів на автобусні перевезення поїзд стає досить зручним і недорогим способом пересування по країні. Число ліній розширюється з кожним роком, зростає і швидкість пересування.

Отже, транспортне сполучення у Туреччині характеризується високою якістю та досить великим асортиментом вибору.

Курорти та готельне господарство. Буквально 99% всіх готелів працюють за системою «все включено». Специфіка відпочинку в Туреччині: всі розваги – на території готелю, тому інфраструктура в них широко розвинена, багато послуг пропонується безкоштовно. Розрахункова година в готелях – 12:00. Форма оплати у всіх готелях різна. В одних туристові в день прибуття видають магнітну картку, яку «прокатують» через кард-рідер при наданні платних послуг на території готелю – загальний рахунок буде роздрукований напередодні від'їзду. У інших діє система чеків (після кожної наданої послуги турист підписує чек на певну суму). Щоб уникнути непорозумінь ці квитанції краще всього зберігати до кінця перебування в готелі. Деякі послуги оплачуються готівкою.

Зазначимо, що до Туреччини з кожним роком до Туреччини приїздить все більше і більше туристів. Треба відмітити, що популярність цієї держави неухильно зростає. За допомогою керування розвитком туризму можна збільшити позитивний вплив. Для Туреччини актуальне очищення повітря та морського узбережжя та пошуки шляхів рекреації природних ресурсів, бо вона славиться чистими пляжами і густими лісами.

Останнім часом в провінції розвиваються готелі, що знаходяться в копітко відновлених давніх особняках, а ще в сільських оселях минулого століття. Нерідко вони не мають шансів похвалитися особливим обранням пропозицій, але досить колоритні, до того ж і знаходяться як правило в досить барвистих просторах. Ще часто видніються готелі без зоряного неба, які є власністю муніципалітетів. Як правило це досить середні за якістю пропозицій заклади (приблизно відповідають рівню 1*), але і вартість тут більше ніж

демократична – як правило 4-6 євро на людину в день плюс 1-2 євро за сніданок.

Нерідко більш найкращим обранням для економного розміщення вважаються невеликі пансіони (pansiyons), що розміщують власну рекламу на транспорті, автовокзалах і в районних друкованих виданнях. Напис «Bosoda var» на табличці при вході показує на присутність вільних номерів, а додатково до подібних закладів розцінками в 10-20 євро в день з людини за 1,5-5,5 євро можливо отримати сніданок та обід з господарською кухнею. Кімнати як правило звичайні, але нерідкі і всякий раз з 2-ма ліжками, до яких як правило можливо додати 1-2 розкладачки.

В останні роки в передгір'ях і вздовж більш відомих маршрутів інтенсивних розваг помічено все більш гостьових будиночків для треккерів (наприклад, в Каппадокії, а також їх можна виявити в печерах). Зводяться і престижні останнім часом «будиночки на деревах», або ж трихаус (особливо велика кількість їх на південно-західному узбережжі між Анталією і Фетхіє), але особливого становлення вони поки не здобули.

По всій країні розкидано велику кількість кемпінгів і територій для розбивки табору, які нерідко належать власникам близькорозташованих готелів і пансіонатів. Готелі ще бувають досить різні – від величезного намету з ліжком в саду до задовільного закладу на подобі з ванною і маленькою кухнею. Більш симпатичні території для розбиття табору належать Міністерству лісового господарства і класифікуються відповідними дерев'яними табличками з коричнево-жовтим написом. Вони як правило не закриті з квітня по жовтень включно і вимагають за власні пропозиції максимально 5 євро за намет, 6 євро за фуру і 1 євро на людину (власникам карт IYHF або ж FIYTO даються бонуси до 50%). Наприклад як ставати на вільній землі офіційно не забороняється законодавством, стикається багато і «риборканих кемпінгів», але жителям інших країн в них залишатися на постій безвідступно не рекомендовано[43].

У країні є велика кількість дивовижних молодіжних гуртожитків і особистих гостьових жител для бекпекерів, які досить затребувані і у звичайних туристів як доступна кандидатура простим готелям.

Основна маса пляжних готелів Туреччини працює за системою «все включено». Специфічність розваг в Туреччині: всі втіхи – на землі готелю, в наслідок цього інфраструктура у них широко розвинена, велика кількість послуг пропонується даром. Розрахункова година в готелі – 12.00. Конфігурація оплати у всіх готелях різна. Туристу в день прибуття видають магнітну карту, яку «прокочують» крізь кард-рідер при послзі комерційних пропозицій на землі готелю – артільний рахунок стане роздрукований напередодні від'їзду. В інших функціонує система чеків (після всякої наданої послги мандрівник підписує чек на конкретну суму). Щоб уникнути непорозумінь ці квитанції зберігають до кінця присутності в готелі. Деякі послуги оплачуються готівкою.

Готелі Анталії, що присутні в регіоні Лара, мають власні пісочні пляжі. Для туристів, які розташувалися в регіоні Коньяалти, пропонується гальковий пляж. У Мармарисі є готелі висотою до п'яти-шести поверхів. Вони знаходяться в кілька рядів уздовж берега. У деяких є власні пляжі.

У середині квітня в Стамбулі традиційно проходить Стамбульський міжнародний кінофестиваль. За ним слідує Міжнародний фестиваль театру (травень) і Міжнародний фестиваль музики (червень-липень). Також в місті проходить знаменитий двотижневий Стамбульський джаз-фестиваль (липень) і настільки ж популярна Міжнародна бієнале (раз у два роки, вересень-листопад), в якості виставкових майданчиків для якої використовуються кращі зразки архітектури та історичних пам'яток міста – палаци, церкви, мечеті і навіть аеропорт і вокзали.

Туристам може бути цікавий травневий фестиваль, присвячений до святкування дати захоплення Стамбула османами, з його концертами військових оркестрів, костюмованими процесіями і феєрверком. Відразу після нього проводиться Міжнародний фестиваль театрів маріонеток – турецький

театр тіней, або «карагз», є одним з найважливіших елементів народної культури. У червневому Міжнародному фестивалі Босфору беруть участь десятки музичних і танцювальних вистав. У липні-серпні проводяться нічні літні концерти у фортеці Румелі-Хисар, діапазон представлених колективів дуже широкий – від оперних труп до рок-груп. Популярністю користується фестиваль електронної музики Pepsi Electronic Fesr, проводиться у вересні в Белградському лісі на північний захід від міста. Тижнева Стамбульська ярмарок мистецтв (вересень) – це численні виставки-продажу турецьких та іноземних художників у приблизно п'ятдесяти галереях міста. Хорошу музику можна послухати на двотижневому міжнародному джаз-фестивалі Акбанк (жовтень) і дводенному нічному фестивалі блюзу Efes Pilsen Blues (проходить раз на два роки на кращих майданчиках міста та околиць). Практично цілорічним є фестиваль мистецтв Япі-Креді, в якому представлені всі напрямки в музиці[41].

В Анкарі у квітні-травні проводиться Міжнародний музичний фестиваль, під час якого організовується колосальна «музична тусовка». Серпень – місяць Міжнародного фестивалю жіночого кіно «Літаюча мітла».

У Туреччині величезну кількість різноманітних концертів, які привертають увагу як гостей, так і місцевих жителів. У таких великих містах, як Стамбул, Ізмір, Анкара завжди можна відвідати концерти за участю місцевих артистів та зірок міжнародної величини. Щорічно в Стамбулі проводяться Фестивалі Джазових концертів. Найчастіше на них важко дістати квитки, так як їх відвідують тисячі, і квитки на них швидко розпродаються.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРЕЧЧИНИ

3.1. Проблеми використання туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини

Аналіз проведених досліджень шляхом вивчення аналітичного та наукового матеріалу засвідчує, що серед основних проблем розвитку рекреаційного потенціалу Туреччини виділяються, так звані, внутрішні проблеми та зовнішні.

Серед внутрішніх проблем виділяються: необхідність підтримання сталої державної політики, яка б унеможлиблювала прояви антагонізмів на національній основі (що теоритично може слугувати причиною спаду туристичних потоків в Туреччину). Внутрішня політико-економічна стабільність любої країни, і Туреччина тут не є виключенням, являється надійною платформою щодо розвитку туризму. Туризм не має стрімкого розвитку в разі існування в регіоні міжнаціональних проблем, проблем безпеки туристів і т.п. На превеликий жаль Туреччину по стабільності її існування не можна порівняти с такими країнами, як Швейцарія, Швеція, Данія, Норвегія. Тому дане питання для неї залишається актуальним.

Наступне питання – це гарантії пролонгації існуючої політики щодо залучення інвестиційного ресурсу. В свій час, ця країна зробила багато пільг іноземним інвесторам, в результаті чого були побудовані цілі мережі готельно-ресторанних комплексів. Але, в очевидь, це може ввійти в протиріччя із місцевим капіталом, тому дане питання залишається актуальним і важливим з точки зору його оптимально правильного вирішення.

Не менш важливим залишається питання якою бачать Туреччину у світі. Створення значної кількості робочих місць в структурі індустрії гостинності Туреччини – не дало їй повну занятість населення. Тому серед мігрантів

Німеччини, Франції та інших європейських країн досить часто стали бачити громадян Туреччини, і це формує в Європі відповідне ставлення до неї.

Забруднення повітря – найсерйозніша проблема охорони навколишнього середовища в Туреччині, згідно з дослідженням, нещодавно проведеним Міністерством навколишнього середовища та міського планування.

Проблеми з якістю повітря відзначені в 79 з 81 областей Туреччини.

Причина забруднення пов'язана, головним чином, з використанням рідкого і твердого палива в домашніх господарствах для приготування їжі та опалення.

Друга проблема пов'язана з великою кількістю автомобілів в містах Туреччини.

У 33 найбільших містах країни забруднення повітря є найсерйознішою проблемою охорони навколишнього середовища, в той час як в Стамбулі найбільш гостро стоїть проблема забруднення води і повітря, викликаного промисловими і побутовими відходами.

В Анкарі жвавий дорожній рух породив проблему забруднення повітря вихлопними газами.

Проблеми екології пов'язували в основному з використанням нафти і її продуктів, залишки якої зливалися в море.

І влада серйозно взялася за вирішення цієї проблеми. Рух за поліпшення екології тут почався завдяки Грінпісу. Фахівці цієї організації звернули увагу на велику ерозію ґрунту і ряд інших проблем, які потрібно було терміново вирішити[31].

Завдяки грамотній подачі всі питання були донесені до кожного громадянина. Спрацювала традиційна для турецького народу солідарність - тисячі людей по всій країні вийшли на акцію, щоб посадити своє дерево і допомогти зберегти ґрунт.

У 2015 році приблизно 125 млн. доларів було направлено на створення переробних заводів повного циклу. У цьому напрямку потрібно зробити ще більше, але вже зараз сортування сміття міцно увійшло в повсякденність

жителів Туреччини. Згідно з планом, через кілька років на місцевих заводах планують переробляти всі відходи: папір, пластик, скло, поліетилен, а також сучасні упаковки.

Жителі Туреччини дуже піклуються за екологію своєї країни, завдяки своїй небайдужості вони дуже багато зробили, щоб поліпшити екологічний стан своєї Батьківщини.

Окремою проблемою залишається взаємовідносини Туреччини і Сполучених штатів Америки. Їх характерною особливістю є постійна нерівномірність і навіть непослідовність, політичні кроки Туреччини і США до цього часу залишаються взаємнепрогнозованими. І це не може не викликати тривожність у світі.

До категорії зовнішніх проблем слід віднести, перш за все, наявність великої світової конкуренції. Розвиток транспортної (особливо авіа) інфраструктури дозволяє все більше і більше європейським туристам (а саме на них в основному зорієнтований туристичний ринок Туреччини) економічно доцільно відпочивати в американізованому регіоні, країнах Азії, Китаю та Японії. Цей процес, в очевидь, може здійснити перерозподіл туристичних потоків, наслідком чого може бути зменшення кількості в'їзного туризму в Туреччину. Дане питання – це об'єктивний процес, тому що світ постійно взаємоінтегрується. В зв'язку з цим виникає завдання вдосконалення інфраструктури відпочинку та зменшення собівартості послуг. Залишається відкритим питання – чи зможе Туреччина досить ефективно прийняти цей виклик світової економіки, до складу якої входить туризм[44].

До причин зовнішнього аспекту безумовно відноситься і проблема епідемії коронавірусу. Всесвітня пандемія нанесла туризму надзвичайно великі збитки.

За даними ООН за час пандемії лише в першій половині 2020 року потік туристів у світі зменшився на 65%, через що галузь втратила в п'ять разів більше прибутку, ніж під час фінансової кризи 2009 року. Згідно з дослідженнями різке падіння попиту на міжнародні поїздки в 2020 році

викликало втрату 440 млн міжнародних прибутків і майже 460 млрд доларів США експортних доходів із міжнародного туризму. За даними Всесвітньої Туристичної Організації, членом якої є Туреччина і Україна, кількість подорожуючих у 2020 році (у наслідок безпрецедентних обмежень на подорожі) скоротилося не менше ніж на 30%, порівнюючи з показниками минулого року. ВТО допускає, що прогноз може бути переглянутий, адже світова спільнота наразі зіткнулася з величезними соціальними і економічними проблемами, а термін їх вирішення незрозумілий. У разі збереження прогнозованого показника уповільненні галузі може відбутися на 20-30%, дохід туристичного сектору скоротиться на 350-450 млрд доларів США, тобто на третину від тих 1,5 трлн доларів США, що були зароблені туризмом протягом 2019 року. Це означає, що пандемія коронавірусу коштуватиме туристичній галузі від п'яти до семи років зростання. Це найбільш вразливий вплив на туристичну індустрію за останні роки. Для порівняння: у 2009 році під впливом світової економічної кризи, кількість міжнародних прибутків скоротилися всього на 4%.

Міжнародний валютний фонд ще на початку пандемії прогнозував, що об'єми економічної кризи стануть найзначнішими з часів Великої депресії 1929-1930 рр. Нещодавно європейська служба статистики опублікувала дані про вплив пандемії коронавірусу на економіку ЄС, в тому числі Туреччини. Так, падіння економіки в другому кварталі 2020 року для всіх членів ЄС склало 11,9 %, а в зоні євро 12,1%. Окремі країни Євросоюзу постраждали ще більше: Іспанія оголосила про скорочення ВВП на 18,5%, Франція на 13,8%, Італія 12,4%. Навіть з Німеччини (з однією з могутніх економік ЄС та єврозони надійшло повідомлення про скорочення на 10,1% – це найбільше падіння з часів Другої світової війни).

Туреччина не стала виключенням із цієї статистики. Дохідна частина бізнесу багатьох об'єктів рекреаційних зон країни скоротилося від 20 до 50%.

Підтриманням інтересів бізнесу в Туреччині регламентуються достатньо спрощена система обмежувальних заходів саме для іноземних туристів. Наскільки ця політика є ефективною покаже лише час.

Туреччина, залишаючись найпопулярнішою туристичною країною серед українців запровадила з 29 квітня жорсткий локдаун. Втім, ці суворі обмеження не стосуються туристів. Про це йдеться в офіційному роз'ясненні МВС країни. Це підтверджують і українські туроператори. Вони наголошують, що українські туристи зможуть переміщатися за межами готелів, відвідувати історичні пам'ятки та навіть їздити між регіонами. При цьому, на думку представників туристичної галузі, в популярних локація не буде звичних натовпів, тому поїздка до Туреччини в локдаун має свої переваги і з 29 квітня по 17 травня в Туреччині був запроваджений повний локдаун через погіршення епідеміологічної ситуації. Країна перейшла до повного закриття з 19:00 у четвер 29 квітня до 17:00 понеділка 17 травня. Президент Туреччини Реджеп Ердоган закликав населення суворо дотримуватися правил, щоб ситуацію взяти під контроль. Реджеп Ердоган також заявив: «У той час, коли Європа починає відкриватися, ми повинні швидко скоротити кількість випадків хвороби до не менш ніж 5 тис, щоб не залишитись позаду інакше ми зіткнемося з наслідками пандемії у всіх сферах – від туризму до торгівлі та освіти». Слід акцентувати, що обмеження оголосили у час, коли в країні триває свято – священний місяць Рамадан[61].

Було зазначено, що українським туристам не потрібно нічого скасовувати у зв'язку із запровадженням у Туреччині карантину. Карантин не стосуватиметься українських туристів, які зможуть без обмеження пересуватися між містами без скупчення людей, відвідувати історичні музеї та інші туристичні об'єкти. Обмеження не стосуватимуться мандрівників, які планують відпочинок з проживанням у готелях. Готелі проходять відповідну сертифікацію, а отже подорожі є безпечними. Прогулянки поза територією готелю для туристів є також доступними. Можна спокійно пересуватися країною та без великого скупчення людей відвідувати пам'ятки.

Усім туристам, які планують їхати до Туреччини, треба обов'язково заповнювати спеціальну електронну форму на оглядовому сайті, де вказати місце проживання, дати приїзду і виїзду з країни. Таким чином турист отримує HES-код, до цього коду прив'язують транспортну карту і пускають у транспорт. Цей код являється підставою для відвідування музеїв.

М'якший локдаун був у Туреччині і до цього, і тоді обмежувальні заходи також не поширювалися на туристів. Туристи могли вільно їздити у транспорті та відвідувати музеї. На виніс працювали усі кафе та ресторани.

Дана політика країни заслуговує на повагу тому вона стала предметом вивчення при підготовці даної роботи.

Узагальнюючи вище охарактеризоване, можна зробити висновок про наявність проблем розвитку рекреаційного потенціалу Туреччини (особливо в умовах пандемії коронавірусу), але і існування при цьому конкретних шляхів їх вирішення.

Історичний досвід Туреччини, з точки зору розвитку туризму і його інфраструктури, не залишає сумніву в тому, що всі питання будуть вирішуватися позитивно.

3.2 Перспективи розвитку туристичної діяльності в країні

До числа основних передумов розвитку туризму в Туреччині слід віднести три основоположні фактори: історико культурну спадщину, клімат, та географічне розташування.

Тут здавна увагу туристів привертають візантійські, античні та османські пам'ятники історії культури.

Широкі можливості екскурсійних програм, зокрема в Стамбулі, в доповненні із традиціями шопінг – туризму, роблять країну однаково привабливою на протязі усього календарного року. Шопінг в Туреччині це особлива сторона туризму, що приваблює гостей в цій країні, які прибувають з

абсолютно усіх куточків світу. Високоякісні сучасні товари, особливо одяг, взуття, вироби із шкіри, джинсової тканини, за помірними цінами – можуть задовольнити самі різноманітні смаки.

Цей діалектичний розвиток, як курортно–туристична країна, Туреччина розпочала в післявоєнний період (кінець 40-х початок 50-х ХХ ст).

Туреччина з її зростаючою економікою є однією з країн, де туристичний сектор швидко розвивався, особливо з 1980-х рр. Минулого року країну відвідало близько 40 мільйонів туристів, які витратили близько 36 000 мільйонів доларів. Завдяки цьому аспекту значення цього сектору в економіці країни стає більш очевидним. Очікується, що деякі досягнення, зареєстровані в попередні дні на національному та міжнародному рівнях, сприятимуть розвитку туристичного сектору. Угода з Ізраїлем, нормалізація відносин з Росією, кінець навчального року та продовження на 9 днів фестивалю Рамадан допоможуть оживити та розвивати туристичний сектор. Сформований туристичний сектор і надалі створюватиме робочі місця та сприятиме економічному сектору Туреччини.

Важливою платформою для цього стала політико-соціальна державна спрямованість. Туреччина– член ООН, ранній член НАТО, МВФ, та світового Банку, а також член– засновник ОЕФР, ОБФЄ, ОЯЕФ, ОІФ, G20. Ставши одним з перших членів ради Європи в 1950 році, Туреччина стала асоційованим членом ЄС у 1963, вступила до митного союзу ЄС у 1995 та розпочала переговори щодо приєднання до європейського союзу у 2005 році. 13 березня 2019 Європейський Парламент закликав уряди ЄС припинити переговори про вступ Туреччини, які, незважаючи на затримку з 2018 р, залишаються активними до цього часу. Економіка Туреччини та дипломатичні ініціативи призвели до визнання її регіональною державою, тоді як її місцезнаходження надавало їй геополітичного та стратегічного значення протягом усієї історії. Туреччина – світсько-унітарна, раніше парламентська республіка, яка прийняла президентську систему правління після Конституційного Референдуму 2017 року, нова система набула чинності з

президентськими виборами 2018 року. Нинішня адміністрація Туреччини, яку очолює президент Реджеп Таїп Ердоган прийняла заходи щодо посилення впливу ісламу та підриву кемалійської політики[60].

Результатом переговорів стало підписання спільної декларації про наміри щодо співробітництва з питань дотримання прав та безпеки туристів між Міністерством культури та інформаційної політики України та Міністерством культури та туризму Туреччини.

Сторони домовились про вдосконалення співпраці у галузі безпеки туризму, підвищення якості туристичних послуг, забезпечення прав та законних інтересів туристів, а саме:

- розглянути можливість спрощення правил перетину кордону для громадян обох країн, одночасно забезпечуючи безпечний проїзд під час пандемії COVID-19;
- збільшити кількість регулярних та чартерних рейсів між двома країнами;
- співпрацювати в організації взаємних навчальних поїздок та інформаційних турів для представників туристичного ринку, засобів масової інформації, блогера та журналістів, які спільно просувають туристичні напрямки обох країн;
- попередньо домовилися про організацію візитів експертів з метою обміну досвідом щодо категоризації готелів та стандартів якості;
- Україна та Туреччина заохочуватимуть розробку спільних планів співпраці між туристичними агенціями обох країн;
- залучати інвестиції у туристичні напрямки та курорти, продовжувати інформувати одна одну про інвестиційні стимули;
- підтримувати зусилля один одного у розвитку туризму на міжнародному рівні, Включаючи ініціативи в рамках всесвітньої туристичної організації;

- активізувати співпрацю щодо залучення інвестицій у сферу туризму та курортів та продовжуватимуть інформувати один одного про інвестиційні стимули в обох країнах;
- стимулювати створення та просування аудіо-гідів українською та турецькою мовами на туристичних об'єктах обох країн;
- розширити присутність українських телеканалів у турецьких готелях.

Під час зустрічі також було порушено питання оголошеного у Туреччині локдауну.

Важливим аспектом нової політики турецького уряду в сфері туризму і культури є принцип «загальної відповідальності», згідно з яким не тільки політичне керівництво Туреччини, але і кожен громадянин держави повинен долучитися до справи захисту природних та історико-культурних багатств країна. Акцент тут робиться на властивий туркам Державний патріотизм. В цьому контексті держава активно закликає великий турецький бізнес, особливо 500 найбільших компаній Туреччини, до щедрих пожертвувань в туристичній та культурній сферах. Зі свого боку уряд виділяє відповідні кошти (приблизно 300 млн.дол. США на рік) на захист об'єктів, що мають велике культурно-історичне значення і в той же час приваблюють туристів[56].

Ще одним основним принципом урядової політики Турецької Республіки в сфері туризму є принцип поступового розвитку. Власне кажучи, відповідно до нього програму дій Уряду і назвали програмою «другого етапу залучення туристів», маючи на увазі, що «перший етап» почався ще за часів колишнього Президента Туреччини т.Озала (1989 – 1993 роки). Таким чином, в процесі реалізації принципу поступового розвитку діючий уряд Турецької Республіки, спираючись на досвід і досягнення «першої хвилі», ініціювало «другу хвилю» активного розвитку туристичної сфери, яка, зокрема, включає в себе реалізацію проектів, що охоплюють більш широкий спектр туристичних послуг. Такий підхід передбачає вихід за межі «трикутника трьох S» (sea, sand, sun – море, пісок, сонце) та кардинальну диверсифікацію туристичної сфери

Туреччини шляхом розвитку інфраструктури інших видів туризму (гірськолижний, термальний, конгресний, спортивний, екологічний, культурно-етнічний туризм). Географічно ця інфраструктура повинна охопити не тільки узбережжя чотирьох турецьких морів, а й внутрішні території Анатолії і Фракії (відповідно Азіатська і Європейська частини Туреччини).

Для реалізації таких амбітних завдань життєво необхідним є подальший розвиток системи якісних автодоріг. Розуміючи це, уряд Туреччини реалізує проект побудови 15 тис. кілометрів нових двосторонніх доріг, які повинні охопити всю країну. В рамках цього проекту в Туреччині щорічно будується 1600-2000 км нових високоякісних автодоріг. Згаданий проект, насамперед, сприяє розвитку культурно-етнічного та екологічного туризму і, одночасно, допомагає вирішувати проблеми безробіття в сільській місцевості.

У той час, як нові автодороги сприяють переміщенню туристів по території країни і розвитку нових видів туризму, основним видом транспорту, що забезпечує прибуття до Туреччини переважної більшості іноземних туристів, залишається повітряний транспорт. Чітко усвідомлюючи цей факт, уряд Туреччини проводить цілеспрямовану політику в галузі розвитку цивільної авіації. Частиною такої політики є, з одного боку, максимальне спрощення бюрократичних формальностей для інвесторів, зниження аеропортових тарифів і скасування деяких податків у цій галузі, з іншого боку, поліпшення відповідної інфраструктури шляхом реалізації низки проектів з будівництва нових та переобладнання старих аеропортів, а також оновлення цивільного повітряного флоту держави.

Внутрішні та зовнішні політико – соціальні орієнтири стали надійною безповоротною основою для Туреччини в частині вироблення нею світових стандартів туризму і відпочинку, європейської культури обслуговування і якості надання послуг.

Туреччина зазвичай абсолютно чітко зорієнтувалася, що потрібно зробити в стандартизації послуг, щоб завоювати право приймати туристів з усього світу. Тут співпали традиційна турецька гостинність і нові технології та

широкомасштабна інвестиційна політика, результатом якої стала розбудова цілої низки культурно-відпочинкових зон.

Однією з ключових переваг туристської Туреччини (крім, природних туристичних ресурсів) вважається її готельна база: ніде в світі немає таких готелів і такого обслуговування, як на турецьких курортах. Це одна з готельних промисловостей в світі, яка розвивається дуже бурхливо.

Усім відомо, що Туреччина є однією з найпопулярніших туристичних центрів серед туристів. Через те, що країна має в своїх володіннях унікальні природні та культурні ресурси, оптимізовану систему природокористування, гарне географічне положення, близькість до морів та до гірських масивів, кількість прибуттів становить приблизно 30 млн. туристів з 80 країн світу. Також важливим фактором такої відвідуваності є економіка, з кожним роком Туреччина вдосконалюється в туристичній інфраструктурі.

Незважаючи на невизначену ситуацію у світовій економіці, продовжувалось зростання міжнародного туризму і число міжнародних туристських прибуттів досягло одного мільярда, що стало новим рекордом для міжнародного туризму. За прогнозом ВТО до 2030 р. в світі буде подорожувати 1,8 мільярда туристів. В'їзний туризм у Європі сягає 51%. До 2030 р. її частка дійде до 40% [27].

Розвиток економіки характеризується з підвищенням ролі послуг у національній економіці. Отже і готельний бізнес в Туреччині стає невід'ємною частиною економіки. Готель – це заклад, який спеціалізується на тимчасовому проживанні туристів та в наданні різних послуг. Престиж готелю залежить від якості надання послуг споживачеві, обслуговування, його розміщення, дотримання всіх установчих норм, а також від доброзичливості та професійного обслуговування персоналу готелю. Так як і в інших країнах в Туреччині готельна послуга є основним об'єктом товарно-грошових відносин.

У 2014 році Туреччині побували 10,4 млн. туристів, а в 2015 році кількість туристів зросла до 11,6 млн. чоловік, власне що на 11,42% більше порівняно з попереднім роком. У 2016 році чисельність туристів зросла до

13,26 млн. чоловік, власне що означало 14,19% приріст по відношенню до 2015 року. У 2017 році в країні побувало 14,03 млн. туристів, власне що дорівнює 5,84% приросту. У 2018 році чисельність зарубіжних туристів підросла в порівнянні з попереднім роком. Туреччиною подорожували 45,5 млн. зарубіжних туристів. Приріст до рівня 2017 р. склав 24,9%. У минулому році видимий підйом туристських потоків з держав організації економічного співробітництва та розвитку (приріст склав 24,6%) і Східної Європи (приріст на 27,4%). Так, розмір потоку в'їзних туристів з держав Європи, які відвідали Туреччину в 2018 р., склав 61,19% (10,8 млн. осіб) і туристів з держав Східної Європи зросла до 27,61% (4,8 млн. осіб). За результатами 2018 року, зросли в'їзні туристські потоки, зокрема, з належних держав: Німеччина 22,74% (3,98 млн. чоловік), на другому місці Російська Федерація 9,16% (1,6 млн. і третій простір займає Британія (7,92% - 1,39 млн. особа). Далі йдуть такі держави, як Болгарія, Голландія, Іран, Франція, Греція, Австрія, Бельгія, Азербайджан, Італія, Ізраїль, Україна і США [55].

Буквально кожного тижня де-небудь в Туреччині відкривається новий готель, а технології сервісу у постояльців викликають подив у тому числі і у досвідчених мандрівників, і у туроператорів.

Готельна справа Туреччини має розвиватися на особливостях турецької національної специфіки, на певному колориті й атмосфері. Таким чином відпочинок не буде нудним та виснажливим, а навпаки перетвориться на свято, в підсумку якого підвищується творча активність та працездатність людей. Головне для кожного готелю – це надання послуг на найвищому рівні, щоб відпочиваючі або ділові бізнесмени покинули готель не зі злістю та втомою, а з бажанням відвідати цю країну і готель ще раз.

Провідними тенденціями в розвитку готельного бізнесу вважаються:

- посилення спеціалізації готельного бізнесу, що дозволяє більше виразно орієнтуватися на конкретні розділи споживачів;
- персоніфікація сервісу і абсолютна зосередження на запитах і потребах клієнтів;

- велике впровадження свіжих засобів комунікацій та інформаційних технологій, що дозволяє проводити ґрунтовну і системну фінансову діагностику;

- впровадження свіжих технологій в бізнес стратегію готельних компаній, зокрема велике впровадження мережі онлайн з метою просування готельних товарів і пропозицій.

До цього всього це стосується й інтернаціональної системи «все включено».

Туреччина намагається всіляко диверсифікувати свою рекреаційно-туристичну галузь, не обмежуючись лише пляжами та пізнавальним туризмом і намагаючись хоча б трохи позбутися яскраво вираженої сезонності в обслуговуванні туристів. Із цією метою починають упроваджуватися проекти розвитку лікувального і зимового видів туризму.

Безумовно аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу буде неповним, якщо не надати характеристику професійних туристичних факторів, які буди поставлені на «службу» інтересам бізнесу і індустрії гостинності:

- новітні технології побудови готельно-ресторанних комплексів (місцерозташування, інфраструктура, басейни, якість спальних номерів, ресторанів, місць для анімації, заняття спортом тощо);

- забезпечення високого рівня надання послуг, реалізація концепції високих стандартів обслуговування;

- зосередження аеликої уваги на питаннях сімейного відпочинку, а також відпочинку з дітьми;

- запровадження системи All Inclusive (одними із перших у світі);

- приділення великої уваги анімаційним послугам;

- широкомасштабне рекламування туристично-рекреаційних можливостей Туреччини;

- залучення в сферу гостинності кращих спеціалістів з усього світу;
- запровадження новітніх світових технологій бронювання послуг і обслуговування туристів;
- організація співпраці з кращими туроператорами світу, введення систем роботи постійно функціонуючих рекламно інформаційних турів для представників тур бізнесу.

Все це та вище зазначене – створило чудові передумови сталого розвитку в Туреччині і її туристсько-рекреаційного потенціалу.

3.3. Розробка авторського туристичного маршруту

Туреччина – одна з найбільш значущих з точки зору людської цивілізації країна світу. Легендарна держава, в місцевості якої розгорталися основні події. Тут придумали кошти та створили першіцеркви, тут панував Цар, заснували Трою та розвалили її в період троянської битви, безпосередньо з цього місця Олександр Македонський досяг власної імперії.

Знаменитий Константинополь, столиця 4-ьох держав, найбагатіше лицарський містечко Європи, було створене в місцевості нинішньої Туреччини. На сьогоднішній день його назва красива по іншому, проте містечко все без винятку повне загадок та пам'яток. Екскурсійні тури згідно Стамбулу розкривають мандрівникам секрети знаменитих часів та дадуть можливість приєднатися до тисячолітньої історії.

В даній кваліфікаційній роботі розроблено авторський туристичний маршрут «Золоте кільце Туреччини».

Маршрут включає такі міста: Стамбул – Бурса – Памуккале – Конья – Каппадокія – Анкара – Стамбул

Програма туру:

1 день. Прибуття в Стамбул

Зустріч з гідами. Трансфер аеропорт – готель. Ніч в готелі в провінції Стамбула.

2 день. Стамбул – столиця імператорів (екскурсії за додаткову плату).

Після сніданку туристам пропонується відвідати площу Іподрому. Найдавніші пам'ятки в самому центрі і навколо цієї площі є найважливішими пам'ятками Стамбула. Після цього екскурсія до Собору Святої Софії в Константинополі. Айя-Софія, Велика церква – у цієї цікавої споруди існує безліч назв. Про зведеному храмі свого часу ходило безліч легенд про витрачених ресурсах, але всі вони згасали в порівнянні з дійсністю. Потім подорож до Блакитної Мечеті султана Ахмета. Це єдина мечеть в світі, що має шість мінаретів. Потім вашій увазі буде представлено Палац Топкапи, який є найбільшим і найстарішим палацом в світі, що збереглися до наших днів. Палац розташований на місці першого поселення в Стамбулі, займає один з семи пагорбів міста і підноситься на історичному півострові, звідки відкривається чудовий вид на Золотий Ріг, Босфор і Мармурове море. Протягом 400 років цей палац був центром управління Османської Держави, однією з трьох найбільших імперій світу (екскурсії за додаткову плату).

Ніч в готелі в провінції Стамбула.

3 день. Становлення Османської імперії – Бурса

Після сніданку в готелі відправлення в Бурсу (150 км / +/- 2 години).

Бурса – перша столиця Великої Османської Імперії. Тут можливо відчути справжній османський дух – на вуличках міста, в історичних місцях. Панорамний огляд міста. Відвідування Улу Джамі – найзнаменитішої мечеті Бурси (екскурсія входить в вартість).

Переїзд (близько 450 км) і ніч в Памуккале.

4 день. Памуккале – Іераполіс (екскурсія за додаткову плату).

Після сніданку в готелі вас чекають руїни античного міста Іераполіс, який розташувався на вапнякових терасах. Тут знаходяться руїни храму Аполлона, що датуються III століттям н.е. Далі поїздка в Памуккале до «бавовняному замку». Видимі здалеку всесвітньо відомі білосніжні тераси (травертинові освіти) виникли в результаті відкладення солей з насичених кальцієм джерел термальних вод (екскурсія за додаткову плату).

Переїзд (близько 400 км) і ніч в готелі в Конья.

5 день. Конья – Загадкова Каппадокія (екскурсія за додаткову плату)

Після раннього сніданку в готелі вас чекає екскурсія по місту Конья. Конья, мабуть, найчарівніший, спокійний і доброзичливий місто у всій Туреччині. Легенди влітаються тут в історію так вміло, що вже й не відрізниш, де правда, а де вигадка. З давніх-давен Конья була і залишається великим релігійним центром. Це місто – батьківщина Святої Параскеви (П'ятниці), яку в християнстві здавна вважають цілителькою людей від найважчих душевних і тілесних недуг (оглядова екскурсія включена у вартість туру).

Далі переїзд в Каппадокії (близько 300 км). Після прибуття для туристів буде проведена екскурсія по чарує ландшафту Каппадокії, який ще називають «місячний ландшафт». Подорож у Долину Любові і Долину Дербент, Аванос, дивовижні оглядові майданчики з приголомшливими видами, керамічну фабрику, знамениті три красуні і килимову фабрику, а також підземне місто (екскурсія за додаткову плату).

Увечері туристам випаде можливість при бажанні прийняти участь в дивовижному шоу крутяться дервішів (екскурсія за додаткову плату).

Ніч в готелі Каппадокії.

6 день. Повітряні кулі та Каппадокія – Анкара (екскурсії за додаткову плату)

Побачити Каппадокію – «Країну прекрасних коней» – можна не тільки з землі, але і піднявшись високо в небо. Неймовірні краси, які відкриються вашому погляду, не залишать вас байдужими. Здійснити подібну подорож можна на повітряній кулі. Дивовижний ландшафт, десятки піднімаються в небо куль в променях сонця, що сходить, світанок і дивовижна картина пробудження Каппадокія буде напевно найяскравішим враженням. Майже годинний політ дозволить подорожуючим отримати насолоду від долинами і побачити місця, недоступні для пішого відвідин (екскурсія за додаткову плату рано вранці).

Після сніданку в готелі, можливість відвідати музей під відкритим небом Гереме – національний парк-музей під захистом ЮНЕСКО – це ансамбль церков, дивовижного ландшафту і старовинних фресок, що збереглися протягом століть (екскурсія за додаткову плату).

Далі поїздка в столицю Туреччини – Анкару (близько 350 км, +/- 4 години).

Ніч в готелі в Анкарі.

7 день. Анкара – Стамбул

Після сніданку в готелі, ви відвідаєте знаменитий музей Ататюрка, докладно розповідає про життя того часу, зберіг особисті речі Мустафи Кемаля (екскурсія входить в вартість).

Після переїзд з Анкари до Стамбулу (450 км, +/- 5 годин) – унікальне місто в світі, що стоїть на двох континентах одночасно і найбільше місто в Туреччині, з багатю історією, надзвичайною архітектурою і ідеальним місцем розташування.

Ніч в готелі в провінції Стамбула.

8 день. Від'їзд

Залежно від часу вильоту комфортабельний автобус доставить вас в аеропорт для повернення додому.

У програмі можуть бути зміни в залежності від погодних умов і часу вильоту. Програма може починатися в зворотному порядку.

Можливі готелі по туру:

- Стамбул – Hampton Hotels, Golden Way Hotel
- Памуккале – Herakles Termal Hotel, Adem Pira
- Конья – Grand Hotel Konya, Özkaymak Hotel
- Каппадокія – Mustafa Hotel, Dinler Nevşehir hotels
- Анкара – Royal Carine, Notte, Aldino Hotel

У вартість туру входить:

- розміщення в готелях 4 *;
- щоденні сніданки і вечері;

- екскурсії за програмою;
- всі групові трансфери по програмі;
- груповий трансфер аеропорт / готель / аеропорт;
- російськомовний професійний гід.

Додаткові послуги (вартість, бронювання і оплата на місці):

- всі додаткові екскурсії;
- вхідні квитки на всі об'єкти і музеї;
- обіди.

Вартість туру від 340 євро за людину.

Даний маршрут буде цікавий туристам різного віку та статусу. Найголовнішим із програми даного маршруту є: мальовниче розміщення центрів відпочинку; хороші погодно-кліматичні умови; комфортні та зручні готелі; наявність визначних пам'яток історії та культури. Підготовка туру передбачає надання туристам комплексу послуг у відповідності з їхніми вимогами до рівня обслуговування, змісту туру і технології надання послуг.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі дана характеристика туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини, виявлені проблеми та перспективи його використання в туристичній діяльності країни.

На базі вивчення теоретико-методичних основ дослідження та сутності поняття «туристсько-рекреаційний потенціал», можна виділити такі принципові положення як:

1. Доречним є розрізняти поняття «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал», проте сприймати їх, з точки зору значення у туристичній галузі, як потенціал в цілому;

2. Більш точно було надано визначення поняття «туристсько-рекреаційний». Це дає змогу проводити рекреаційні заходи, які були розроблені для відпочинку та туризму. Крім потреби рекреації вони поєднують в собі професійні та ділові цілі.

Також було визначено складові елементи туристсько-рекреаційного потенціалу, їх усього чотири:

- природно-ресурсна складова;
- історико-культурна складова;
- економічна складова;
- соціальна складова.

Щодо підходів та методів оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу, то доречно буде описати їх поетапно.

Перший етап пов'язаний з вивченням мети оцінки.

Другий етап – виділення чітких меж того, що буде оцінено.

Третій етап пов'язаний з виділенням суб'єкта оцінки, з позицій якого буде проводитися оцінка.

Четвертий етап – визначення характеристик, важливих для оцінки.

П'ятий етап – збір інформації, важливої для оцінки.

Шостий етап – приведення показників в єдину систему вимірювання.

На сьомому етапі використовується метод «згортання» оціночних характеристик.

Восьмий етап включає в себе випробування і, якщо треба, коригування підсумків.

І останній, дев'ятий етап – інтерпретація отриманих результатів оцінки ТРПТ.

Туреччина дуже славиться своїми туристичними ресурсами, про що й більш детально описано у другому розділі.

Найбільший інтерес в околицях країни представляють національні парки, долини, каньйони, ущелини, термальні джерела, лагуни, затоки та холодні річки це ті, що відносяться до природних ресурсів. До історико-культурних відносяться зони розкопок, залишки численних будинків, храми, театри, мечеті.

Туреччина є досить молодим курортним регіоном, що інтенсивно розвивається. Теплий клімат, багата історія і величезна кількість пам'ятників давніх цивілізацій приваблюють сюди багато туристів з усього світу.

Відпочинок в Туреччині – це відмінні готелі, висококваліфіковане обслуговування, професійні гіді, різноманітність екскурсій, пляжний відпочинок і всі види водного спорту, відмінна кухня, цікавий турецький шопінг, багате нічне життя. У перспективі розвитку гірськолижні курорти, які зараз вже заробили свою цільову аудиторію, в тому числі і туристів з сусідніх країн. Також туристи полюбили Туреччину за відмінне співвідношення ціни і якості, і систему ultra all inclusive. Також такі регіони, як Мармарис, Бодрум,

Фетхіє були відносно недавно представлені на турринку, що є безумовно позитивною стороною.

Стратегічні перспективи розвитку туризму Туреччини пов'язані зі зростанням кількості туристів та доходів від туризму.

За прогнозами турпотік до Туреччини у 2022 р. збільшиться до 66 млн. осіб. Туреччина планує подвоїти цю цифру протягом наступного десятиліття.

Найбільш популярні місця для відпочинку українців – міста-курорти: Анталія, Кемер, Белек, Аланья, Айвалик, Бодрум, Дала-ман, Ізмір, Кушадасі, Мармарис, Текірова, Сіде і Фетія. Сприятливий сезон на курортах починається з середини липня і продовжується до кінця серпня.

Отже в країні є як і проблеми так і перспективи. Але слід виділити те, що перспективи переважають. Жителі країни з охайністю відносяться до своєї Батьківщини, котрій виділяють неабияку турботу. З них можна брати приклад, так як керівництво з повагою та розумінням ставиться до таких важливих аспектів як екологія та інфраструктура. По діям виконавчої влади можна побачити їх відношення до комфорту жителів та гостей з інших країн, відпочиваючих або подорожуючих.

Отже, туристсько-рекреаційний потенціал Туреччини успішно розвивається і в подальшому ми будемо спостерігати тільки зростаючу кількість туристичних потоків, і взагалі вдосконалення туристичної інфраструктури даної країни.

РЕЗЮМЕ

Проань Лопес Анастасія Станіславівна

ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРЕЧЧИНИ

Кваліфікаційна робота присвячена характеристиці туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини.

Метою кваліфікаційної роботи є характеристика туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини, виявлення проблем та перспектив його використання в туристичній діяльності країни.

Досягнення визначеної мети вимагає вирішення наступних завдань:

- розкрити теоретико-методичні основи дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу території;
- дати характеристику основних складових туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини;
- з'ясувати проблеми та перспективи використання туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини.

Об'єктом дослідження є туристсько-рекреаційний потенціал Туреччини.

Предмет дослідження – особливості туристсько-рекреаційного потенціалу Туреччини, проблеми та перспективи його використання в туристичній діяльності.

Здійснивши дослідження аспектів розвитку туризму у Туреччині можна зробити наступний висновок, що природні та культурні різноманітності території визначають певні відмінності у спеціалізації та рівні розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: туризм, регіон, види туризму, ресурси, туристичні прибуття.

RESUME

Proano Lopes Anastasiia Stanislavivna

CHARACTERISTICS OF TURKEY'S TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL

Qualification work is devoted to the characteristics of the tourist and recreational potential of Turkey.

The purpose of the qualification work is to characterize the tourist and recreational potential of Turkey, identify problems and prospects for its use in tourism.

Achieving a certain goal requires solving the following tasks:

- to reveal the theoretical and methodological bases of research of tourist and recreational potential of the territory;
- describe the main components of the tourist and recreational potential of Turkey;
- to find out the problems and prospects of using the tourist and recreational potential of Turkey.

The object of research is the tourist and recreational potential of Turkey.

The subject of research - the features of the tourist and recreational potential of Turkey, the problems and prospects of its use in tourism.

After studying the aspects of tourism development in Turkey, we can conclude that the natural and cultural diversity of the territory determines certain differences in the specialization and level of tourism development in the region.

Key words: tourism, region, types of tourism, resources, tourist arrivals.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкін В.М. Функціонування економічної системи, 2011. 345 с.
2. Агарков С.Ю. Країни світу. Москва. Прогресс-Академія, 2005. 489 с.
3. Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання. Київ. Знання України, 2002. 430 с.
4. Ананьев М.А. Международный туризм. Москва. Международные отношения, 1998. 258 с.
5. Архангельський В.М. Рекреаційний потенціал, 1983. 203с.
6. Бакуменко В.Д. Основи загальної екології. Київ. Либідь, 2005. 400 с.
7. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма. Москва. Финансы і статистика, 2001. 171 с.
8. Бовсуновська А.Я. Географія туризму. навчальний посібник, 2002. 310 с.
9. Борзенко А.П., Борзенко А.П. Турция. Самостоятельные путешествия. Москва. Вильямс, 2004. 480 с.
10. Бойко М.Г. Кон'юнктура міжнародного ринку готельних і туристичних послуг. Київ. КНТЕУ, 2004, 181 с.
11. Булатов А.С. Країни і регіони світу. Москва. Проспект, 2003. 156 с.
12. Ващенко Н.П. Рекреаційні комплекси світу. Київ. КНЕЕТУ, 2004. 205с.
13. Вольский М.Н. Соціально-економічна географія закордонного світу. Москва. Дрофа, 2006. 335 с.
14. Голіков А.П. Вступ до економічної та соціальної географії. підручник. Київ. Либідь, 1996. 415с.
15. Голубович А.М. Економічна історія закордонних країн. Москва. ЮНИТИ, 2005. 345 с.
16. Економіка зарубіжних країн. Філіпенко А.С., Вергун В.А та інші. Київ. Либідь, 1996. 254 с.
17. Захаренко Г.М. Туристський потенціал регіональної дестинації. Санкт Петербург. 2011. 256 с.

18. Каталог по Турції «Где улыбается солнце». Fam Travel, 2004. С. 3
19. Каталог по Турції «Мармарис». Natalie tours, 2004. С.5, 7.
20. Країни світу. Київ. Логос, 2006. 377 с.
21. Квартальнов В.А. Иноземный туризм. Москва. Финанси та статистика, 2008. 203с.
22. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия. Москва. КНОРУС, 2008. 400 с.
23. Крылов Д.С. Турция / ROUGH GUIDES/ у перекладі з англійської Фадеевой, автори Т. Річардсон, Р.Сйліф, М. Дубін, Д.Гоултоп. 2009. 1136с.
24. Лукьянова Л.Г., Цыбух В.И. Рекреационные комплексы. Київ. Вища шк., 2004. 346 с.
25. Максаковський В.П. Географічна картина світу. Регіональна характеристика світу. Москва. Дрофа, 2004. 480 с.
26. Мальська М.П. Туристичне країнознавство. Європа. Київ. Центр учбової літератури, 2009. 224 с.
27. Медведенко М.Ю., Технологии выездного туризма. учебное пособие. Южно-Сахалинск, 2009. 43 с.
28. Монеси А. Турция. Серия города и страны. Москва, 2002. 215с.
29. Немоляева М.Э., Хадорков Л.Ф. Міжнародний туризм. Москва. Міжнародні відносини, 1985. 168 с.
30. Романов А.А., Саакянц Р.В., География туризма. Москва. Советский спорт, 2002. 464 с.
31. Родин И. О. Пименова Т. М. Все страны мира. Москва, 2004. 135с.
32. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Київ. Ун-т Україна, 2005. 245 с.
33. Самойленко А.А., География туризма. Ростов на Дону. Феникс, 2006. 368 с.
34. Сапожникова Е.Н. Страноведение. Теория и методика туристского изучения стран. Москва. Издательский центр «Академия», 2004. 240 с.
35. Святий Н.В. Туристсько-рекреаційний потенціал регіону, 2012. 115с.
36. Соціально-економічна географія світу. За ред. Кузика С.П. Київ, 1998. 497 с.

37. Сиротенко Н.Г., Менделєєв В.А. Велика енциклопедія країн. Москва, 2005, 490 с.
38. Страны мира. Факты и цифры, 2005. 208 с.
39. Шаповал Г.Ф. История туризма. Москва. Ексмо, 1999. 323 с.
40. Шлюссель Б.К. Турция. Средиземноморское побережье. Путеводитель с мини-разговорником. Москва. Аякс-прес, 2008. 96 с.
41. Юрківський В.М. Країни світу. Київ. Либідь, 1999. 781 с.
42. Сайт Министерства культуры и туризма Турецкой Республики. URL: www.kultur.gov.tr
43. Туристический путеводитель по Турции URL: <http://www.gototurkey.ru>.
44. Туризм в 2020 году. Туризм: практика, проблемы, перспективы. 1998. №1
45. В Турции увеличилось количество. URL: <http://www.alltravels.com.ua/2010/06/25/inostrancev-v-turciyu/>
46. Гостиничный рынок Турции. URL: <http://antalyatoday.ru/articlerd/antalya-33.html>
47. Новости. Туризм и отдых. URL: <http://antalyatoday.ru/news/antalya-721.html> .
48. О Турции - в цифрах и фактах. URL: http://www.turkey2000.ru/about_turkey.
49. Подробные карты Турции. URL: <http://turkey.rv.ua/map.htm>
50. World Tourism Organization UNWTO URL: <http://mkt.unwto.org/ru/barometer>
51. Журнали ВТО URL: <https://www.wto.org/>
52. The Turkish Economic and Social Studies Foundation URL: www.tesev.org.tr/en/homepage
53. Новини Анталії. URL: <http://antalyatoday.ru/news/antalya-721.html>
54. Про Туреччину. URL: http://www.turkey2000.ru/about_turkey
55. Туреччина 2020. URL: <http://www.zarubejye.com/turk/turkey.htm>
56. Топ-готелі в Туреччині 2020. URL: <https://tophotels.ru/club/ratings/article/2799>
57. Міжнародна асоціація готелів та ресторанів. URL: www.ih-ra.com
58. Всесвітня рада з туризму та подорожей. URL: www.wttc.org
59. Всесвітня асоціація туристичних агенств. URL: www.wata.net

60. Інформаційний сайт про Туреччину для туристів. URL: www.turkey-tours.in.ua

61. Новини Туреччини. URL: https://rusturkey.com/post/211451/prezident-erdogan-prokommentiroval-process-vakcinacii-ot-koronavirusa-v-turcii?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop